MILADA HORÁKOVÁ

justiční vražda

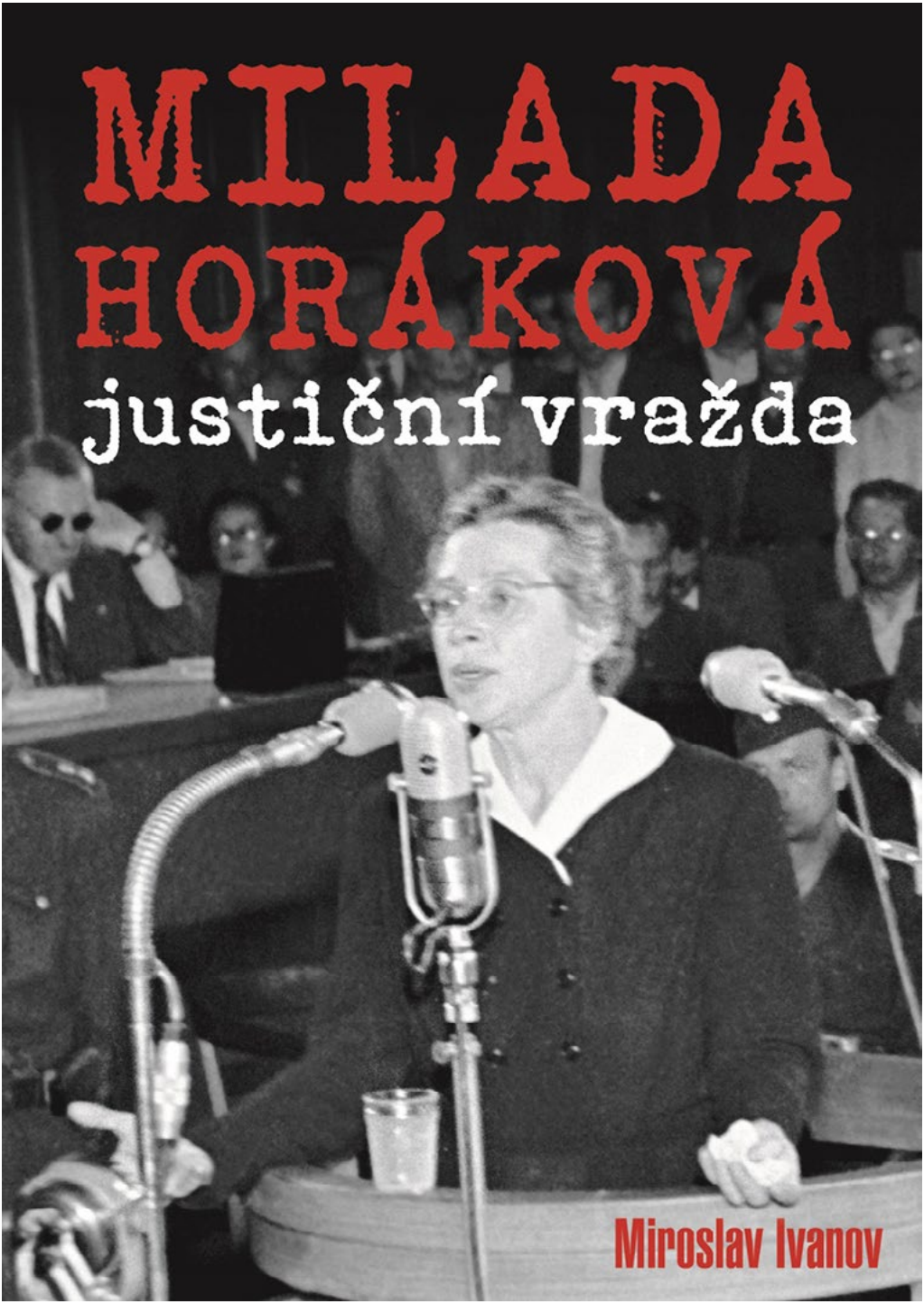

Miroslav Ivanov

Milada Horáková: justiční vražda

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

x·y·z
NAKLADATELSTVÍ

Miroslav Ivanov
Milada Horáková: justiční vražda – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

MILADA HORÁKOVÁ

justiční vražda

Miroslav Ivanov

Obsah

PROLOG */aneb Osobní doznání/* *7*

I. DÍL

1 DO MNICHOVSKÉHO DIKTÁTU 13
2 ILEGALITA 47
3 TEREZÍNSKÁ MALÁ PEVNOST 61
4 OD KVĚTNA 45 DO ÚNORA 48 81
5 SMRT JANA MASARYKA 141
6 NEŽ BYLA ZATČENA 153

II. DÍL

7 ZPRÁVA O ATMOSFÉŘE 173
8 VAZBA 183
PRVNÍ INTERMEZZO
(Vězeň na doživotí František Přeučil) *210*
9 NA KONCI JE PROCES 221
10 M. H. A OSTATNÍ 257
DRUHÉ INTERMEZZO
(Prokurátorka JUDr. Ludmila Brožová) *295*
11 POSLEDNÍ DĚJSTVÍ 299
12 DOZVUKY 325

EPILOG 339
ZÁVĚREM 341

„Většího milování nad to žádný nemá,
než aby duši svou položil za přátele své.“
Evangelium sv. Jana; 15,13

„Proti zlu se musí něco dělat.
Bojovat takovými prostředky, které jsou možné.“
Jan Palach

PROLOG
aneb Osobní doznání

Dne 10. března 1948 byl v časných ranních hodinách nalezen mrtev pod okny svého bytu v Černínském paláci v Praze ministr zahraničních věcí ČSR Jan Masaryk.

Byl jsem tehdy jako oktaván předsedou studentské samosprávy jednoho reálného gymnázia v Čechách; navrhl jsem, aby se náš ústav přejmenoval na RG Jana Masaryka. Studenti souhlasili a během několika málo dní jsme se vypravili – tříčlenná delegace – do Prahy na ministerstvo školství. Přijali nás tady s úžasem i rozpaky, měli jiné starosti a my přicházeli s takovou žádostí... Ale neodmítli, ano, projednáme to... Vydali jsme se ještě na filozofickou fakultu, abychom tady poprosili tehdejšího děkana J. B. Kozáka o přímluvu. Už se nepamatuji, koho z nás to napadlo, a dodnes se divím, že proslulý filozof přijal venkovské studentíky. Zapadli jsme do kožených klubovek děkanské místnosti, za okny se dívalo jarní panoráma Hradčan. Profesor Kozák byl nezvykle vážný, mlčky si nás prohlížel, jako kdybychom přicházeli z jiného světa. Přimluvit se? otázal se s mírným údivem. Mlčel, my se báli hlesnout, pak prohodil: – Krysy vylézají z děr...

Tu větu nezapomenu, překvapila mě tehdy z jeho úst, mnohokrát jsem si na ni později vzpomněl.

Vrátili jsme se do našeho venkovského města málem jako vítězové, na všechny zvědavé dotazy jsme nadšeně i trpělivě odpovídali, ano, slíbil nám, že naši žádost určitě projednají, vypadá to nadějně... Za nějaký týden se začalo ve škole vyšetřovat, kdože celou věc spískal. Západní novinářka Claire Sterlingová, která o Masarykově smrti napsala po-

zději vzrušující knihu, poznamenala: „Ať už zemřel jakkoliv, muselo se na něho zapomenout. Nebyl ještě ani uložen do hrobu, a už se rozjela obrovská a složitá mašinerie, aby smazala každou jeho stopu...“

Poznal jsem to na vlastní kůži. Na jaře 1948 i v roce 1972, kdy Státní bezpečnost prošetřovala můj vztah k této tematice. Tenkrát v dubnu a květnu 1948 jsem poprvé pochopil, co je napětí: maturita se blížila, po straně jsem slyšel hlasy, že mě k ní ani nepustí. Vždyť kromě „causa Masaryk“ jsem byl ještě v mládeži národně socialistické, a to všechno sečteno a podtrženo nevypadalo pro devatenáctiletého mladíčka příliš nadějně. Stříbrný vítr jaksi ztrácel na své intenzitě, mizel v dáli, maturitu jsem sice udělal, ale doporučení na fakultu mi nedali.

Život není sentimentální, koho by zajímalo, že jeden čerstvý a dychtivý maturant neví kudy kam, vždyť stovky lidí prchají za hranice, někteří jsou zatýkáni, dr. Beneš umírá a většina národa truchlí, neboť cítí, že se žene vichřice.

Mnozí kamarádi začali na podzim 1948 studovat na vysoké a já posléze skončil jako dělník-brigádník v kladenských hutích. U ingotů sálalo peklo, v místní šamotce měl člověk rozdrásané ruce. Připadal jsem si neskutečně jako jeden ze „skřivánků na niti“. Groteskní, tragicko-groteskní svět. Vydržet, to slovo jsem si opakoval.

V létě 1949 jsem si podal opět žádost na fakultu. Pro jistotu na jinou než vloni, doporučení mi dali z mého pracoviště, kladenské Poldovky.

Co je Osud? Maminka byla od zatčení a popravy otce za heydrichiády ochrnutá na půl těla; léčila se na náklady ministerstva národní obrany od května 1945 každoročně v lázních. V červnu a červenci 1949 prožila pár týdnů v Darkově. Posadili ji – náhodou, takový je život – ke stolu s Fráňou Zemínovou, do „vítězného února 48“ poslankyní čs. parlamentu. Slovo dalo slovo, v lázních se vzpomíná, v lázních se hovoří o dětech, o zdraví, o plánech, pošlete někdy Mirka za mnou, řekla Zemínová mamince.

– Pošlu.

Když se vrátila z Darkova, přivezla i vizitky poslankyně Fráni Zemínové. Na jedné vidím datum 2. července 1949, na druhé je inkoustovou tužkou pod jménem Zemínová její rukou poznamenáno „Praha XII., Na Folimance č. 13 mezipatro“. Když vizitku obrátím, text pokračuje: „Z Tylova náměstí dolů na Bělehrad. ul. k Botiči.“

I slepý by trefil.

Nebyl jsem slepý, tím spíš jsem byt nalezl. Neuvědomil jsem si, je-li hlídán, nenapadlo mě to. Mladý člověk je naivní, seděl jsem proti slavné poslankyni, nábožně naslouchal jejímu trochu chraptivému hlasu. Chvíli se hovořilo o situaci, v níž se nalézá česká země, chvílemi se mě vyptávala. Poslušně jsem odpovídal, ano, proč bych tam či onam nezajel a nedoručil nějaký její dopis, to je přece hračka...

– Ty tady v Praze bydlíš v podnájmu. Je bytná spolehlivá?

Ta otázka mě na moment zarazila, naznačila mnohé. Zemínová patřila k nejstarším a nejpopulárnějším politickým pracovnicím v Čechách, celou první republiku poslancovala, i před první světovou válkou byla činná... Sympatický hlas hovořil, vyprávěl, šeptal, chceš přece, aby komunistický režim co nejdříve padl? Tady máš první adresu, na kterou se rozjedeš...

Bylo mně dvacet let a pár měsíců, z fakulty přišlo sdělení, že jsem přijat, měl bych sekat dobrotu, vzpomínka na práci v hutích byla úděsná, někdy se dělaly šestnáctky, zkuste házet lopatou šestnáct hodin. Nebo být do půl těla svlečený u ingotů. Či vyprazdňovat pec na šamotce...

– Ano, pojedu.

A jel jsem. Tam či onam. Vozil dopisy, vzkazy. Začaly přednášky, občas jsem chyběl. Cestu na Folimanku jsem znal se zavřenýma očima. I prosté zařízení toho bytu, nic moc, vždycky jsem si myslel, že poslanec je bohatý člověk.

– Tady máš jednu adresu do Opavy.

Jel jsem.

V listopadu 1949 jsem opět vyrazil na Folimanku. Povědět, jak jsem pořídil. Deštivý den, protější stromy dávno ztratily listí, světla lamp se klátila, zítra máme zajímavou přednášku o literatuře, nesmím chybět. Zvoním v mezaninu, táhle a krátce, jak je domluveno. Nikdo neotvírá. Byt mlčí. To není možné. Znovu zvoním, táhle a krátce. Někde se něco hnulo, ne, to je v přízemí či suterénu. Kdosi se objevuje na schodech a tiše mně říká, pane, poslankyni Zemínovou zatkli, měl byste odejít...

Stál jsem jako solný sloup.

– Běžte raději.

Chtěl bych se ptát, ale postava už rychle odchází, ztrácí se dole ve tmě, a já ještě váhám u těch dveří, které jsem tak dobře znal.

Ano, co je to za Osud...

Hlava je zmatená, plná chaosu. Ve svém podnájmu cosi vykládám bytné, kdyby pro mne přišli a já nebyl doma, dejte do záchodového okénka ten velký sádelňák ze spíže. Když půjdu od elektriky, vždycky se podívám, je-li okénko prázdné... Můj kamarád-spolubydlící Jiří Doležal, který studuje češtinu a historii na pedagogické fakultě, o všem ví, i on až bude přicházet od elektriky podle vršovického kostela svatého Václava, pohlédne do záchodového okna.

Bytná je přemýšlivá hlava:

Mládenci, kdyby se tu objevila Bezpečnost v noci, dlouho bych neotvírala. Na záchod položím prádelní šňůru, když ji dáte dvojitě, nebyl by tak velký problém spustit se po ní dolů...

Kolik týdnů trval strach?

Na jaře 1950 začal proces s vedením „záškodnického spiknutí proti republice", oficiálně se říkalo Horáková a společníci... Četl jsem zděšeně zprávy soudního projednávání, denně je přinášely všechny noviny. Jako čtvrtý člen „spiknutí!" byla uvedena Františka Zemínová, narozená 15. srpna 1892 v Dolních Chvatlinách, okres Kolín, redaktorka a bývala poslankyně, posledně bytem Praha XII., Na Folimance 13, t. č. ve vazbě Státního soudu v Praze.

Když jsem doslabikoval tuhle pasáž, uvědomil jsem si, že moje maminka se narodila 14. srpna... Třeba i o tom si vyprávěly u darkovského stolu.

Mrazilo mě.

Kolik měsíců trval ten můj strach?

Fráňa Zemínová byla odsouzena „k trestu těžkého žaláře na dobu 20 (dvaceti) roků, zostřeného půlletně jedním tvrdým ložem", a to se obvykle v jejím věku nepřečká... Měla však pevný kořínek. Od mládí se s ní život nemazlil, teď vydržela všechna strádání i ponižování. Neudolali ji.

V roce 1960 byla podmínečně propuštěna, za dva roky nato – 29. září 1962 – zemřela.

Česká země dál živořila. Už dávno nešlo o Fráňu Zemínovou, strach vládl, strach diktoval. Zavrtával se do většiny poctivých lidí. Některé zlomil a zahnal do náruče režimu. Mnozí vzdorovali. Jiné ovládla lhostejnost... Další kličkovali.

Dne 10. března 1948 byl v časných ranních hodinách nalezen mrtev pod okny svého bytu v Černínském paláci v Praze ministr zahraničních věcí ČSR Jan Masaryk.

Dne 10. března 1948 se vzdala svého poslaneckého mandátu na protest proti stávajícímu násilí dr. Milada Horáková.

Jedna ze statečných.

Vyprávějme – střízlivě a objektivně – o jejím osudu a smrti.

I. DÍL

1 DO MNICHOVSKÉHO DIKTÁTU

V úterý 27. června 1950 zasedala vláda, byl všední den, oblačno, slabý jihozápadní vítr nebo klid. Odpoledne teplota 23 stupňů, ranní 10 až 12 stupňů.

Kolik stupňů bylo v 5.32 ráno?

Kolik v 5.43 hodin?

V té době ministr informací Václav Kopecký ještě spal, návrh pro zasedání vlády měl přece připraven už několik dní. Spal i prezident republiky Klement Gottwald, první „dělnický prezident", jak hlásaly novinářské slogany; už dva roky stál v čele, státu, který se vydal rychlým tempem k socialismu… Není tomu dlouho, co poslal laskavý a soudružský dopis významnému českému básníkovi, který slavil padesátku; před lety se sice topil v bahně surrealistického paumění, ale teď už spořádaně a halasně opěvoval mír. V dopise stálo: „Vždyť teprve náš nový řád je tím hřejivým sluncem, v němž se může v plné mohutnosti rozvinout Tvůj velký radostný talent. Proto vzhůru k novým básnickým vítězstvím!"

Tak tedy hřejivé slunce.

Ve 4.30 ráno, když se čtyři odsouzenci k trestu smrti připravovali k odchodu na pankrácký dvůr, bylo chladno. Malá skupinka prokurátorů, soudců a obhájců tam zimomřivě čekala, až se ve dveřích budovy objeví kněz s první obětí. Těžko předpokládat, že soudcové a prokurátoři měli v kapsách kabátů denní tisk. Když je sem sváželi za svítání úřední vozy, bylo na noviny ještě příliš brzo. Kdybychom však připustili, že některý z horlivců si přece opatřil Rudé právo, dočetl by se v něm kromě banálních titulků i zprávu mezinárodní

důležitosti. Ty banality byly běžné. Všemi silami zabezpečit úspěšné zvládnutí žní! – Využít bohatých zkušeností pracujících k vytvoření dobrého vstřícného plánu – Přestavba strojů umožní zvýšit plán! – Pomocí úderných brigád zlepšíme pracoviště! – Agitační důvěrník diskutuje s dělníky – Radostný večer míru – píseň nám pomáhá stavět i žíti!

Fráze, fráze, fráze… Co však nebylo frází, ale realitou tou nejreálnější, znělo jako věta oznamovací. Proamerická loutková vláda v Jižní Koreji zahájila ozbrojený útok proti Korejské lidové republice.

Tak tedy válka.

Ano, začala válka v Koreji. V dalších týdnech a měsících námět pro tisíce nabubřelých hesel, dneska však – nezapomeňme, že je časné úterý 27. června 1950 – především strohá oznámení. Podrobné pokyny „jak o tom psát" ještě do redakcí nedošly, zato vnitropolitické zprávy přinášely detailní informace o události, která po letech bude mít z ostudy kabát. Na popud a z iniciativy hlásné trouby režimu Václava Kopeckého byl ustaven „vládní výbor, který bude mít za úkol zajistit řádný postup prací spojených s postavením pomníku generalissimu Josefu Vissarionoviči Stalinovi…"

Na obzoru se začíná rýsovat – zatím jen v představách podlézavých tvůrců – nestvůrně kolosální Stalinův pomník. O generalissimu se pěly oslavné verše jakožto o největším bojovníku za mír. S tím souvisel i další příznačný titulek informující o aktivitě československé komunistické diplomacie. „Vystoupení poslanců Národního shromáždění z Meziparlamentní unie", a jak se vysvětlovalo, „důvodem pro toto rozhodnutí je skutečnost, že Meziparlamentní unie neplní své mírové poslání…"

Takže o „mírové poslání" tehdy běželo… Agitačním důvěrníkům, ministru informací i prezidentu, jenž se zaklíná, že „teprve náš nový řád je tím hřejivým sluncem". Jistě i J. V. Stalin horoval ze všech sil pro mír, a proto dával likvidovat miliony těch, kteří s jeho politikou a metodami nesouhlasili.

I v Československu bylo „nutno zajišťovat pořádek", a tak mohla ČTK onoho dne přinést tuto otřesnou a pro celý svět až neuvěřitelnou zprávu:

„Rozsudek Státního soudu v Praze z 8. června t. r. potvrzený rozsudkem Nejvyššího soudu z 24. června t. r., jímž byli Milada Horáková, Jan Buchal, Oldřich Pecl a Záviš Kalandra odsouzeni pro zločiny velezrady a vyzvědačství k trestu smrti, byl vykonán."

Stručné sdělení.

Jen fakta.

Fakta? Copak ti čtyři spáchali zločin velezrady a vyzvědačství? V té zprávě je pravdivý pouze údaj o smrti. Rozhodlo se o ní už dávno před zahájením onoho procesu na nejvyšších místech komunistického režimu. Vše, co následovalo, bylo jen hrůzné divadlo, určené veřejnosti. Divadlo, jehož tragická pointa se znala předem. Divadlo, nabírající obrátky 22. května 1950, kdy státní prokurátor dr. Bohumír Ziegler zaslal Státnímu soudu k rukám předsedovi senátu – pod číslem jednacím Or I/VII 65/50, to celé lomeno 2, Obžalobu, v níž Státní prokuratura v Praze žaluje třináct (13) osob různého politického smýšlení „pro trestnou činnost, v žalobě dolíčenou". V čele „JUDr. Miladu Horákovou, rozenou Královou, narozenou 25. 12. 1901 v Praze, úřednici a bývalou poslankyni, posledně bytem Praha XVI., Zapova 3, t. č. ve vazbě Státního soudu v Praze…"

Ano, budeme o tom podrobně vyprávět.

Dne 8. června byl vynesen rozsudek, v němž podle § 1 odst. 3 zák. č. 231/48 Sb. se zřetelem na ustanovení § 34 tr. z. byli odsouzeni

„1. JUDr. Milada Horáková k trestu smrti,

2. Jan Buchal k trestu smrti,

3. JUDr. Oldřich Pecl k trestu smrti,

4. Záviš Kalandra k trestu smrti…"

Co následovalo?

Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. června 1950 sp. zn. To 463/50 byla zamítnuta odvolání těchto obviněných. Předsedal dr. St. Bartoš, přísedící Fr. Meduna, vedoucí komb. ONV, J. Pikhart, předseda JNV, krajský sekretář Křepela, pplk. dr. Vydra, plk. dr. Leifer, zapisovatel dr. Štěpánek, za generální prokuraturu náměstek dr. Aleš.

Na řadu přišly žádosti o milost; i jejich texty známe a jejich obsah charakterizuje každého z odsouzených.

Dochovalo se vyjádření tehdejšího ministra spravedlnosti dr. Štefana Raise, jakýsi rozklad plný dogmatických frází určený Gottwaldovi. Ten ho přečetl a se zachvěním ruky podepsal.

Dochovaly se desítky telegramů z celého světa, které ho žádaly, aby byl milostivý…

Nebyl.

Dochoval se přípis z 24. června 1950 (pod číslem jednacím T390/50- III. 1, ref. dr. Putnik) sdělující: „Ministerstvo spravedlnosti oznamuje, že nebyla udělena milost, a požaduje, aby bylo postupováno podle zákona."

Dne 26. června obdrželi právní zástupci odsouzených k trestu smrti vyrozumění, že o 19. hodině mohou promluvit se svými klienty.

Popravy určeny na 27. červen 1950.

Jeden z odsouzených na doživotí, poslanec František Přeučil, žádal v roce 1968 o zrušení rozsudku a rehabilitaci. Při té příležitosti získal – jednal o své věci na mnoha úředních, soudních místech – záznam, v němž se praví:

„V úterý 27. června 1950 byly vykonány popravy, u nichž byli předseda senátu dr. Karel Trudák, dále soudce z povolání dr. Otakar Matoušek, dr. Kůrka (?), jako zapisovatel JUDr. Karmazín, prokurátoři Ludmila Brožová a záznam nečitelný (šlo pravděpodobně o druhého tzv. dělnického prokurátora Havelku – pozn. M. I.), soudní lékař MUDr. Grünwald, právní zástupce odsouzených Vladislav Martin, JUDr. Jiří Vízek a JUDr. Richard Neumann.

Jméno:	Kalandra	Pecl	Buchal	Horáková
Výkon:	4.36 4.40	4.52 4.55	5.15 5.18	5.32 5.35
Smrt:	4.49	5.04	5.27	5.43."

Poslední slova popravených. „Kalandra – nic. Pecl – nic. Buchal. ‚Ať žije svobodné Masarykovo a Benešovo Československo!'

Horáková: ‚Padám, padám, tento boj jsem prohrála, odcházím čestně. Miluji tuto zem, miluji tento lid, budujte mu blahobyt. Odcházím bez nenávisti k vám. Přeji vám to, přeji vám to.'

Těla dopravena do Patologického ústavu v Praze. Pokud jde o kremaci, dány směrnice příbuzným.

Pohřební služba města Prahy: Kremace Horákové 1. 7. 1950 v 6.30 hodin po rozloučení v kobkách, bez výstavy, za účasti nejbližších příbuzných a asistence SNB.

Kremace 6. 7. 1950. Záviš Kalandra… 6.30 h …

dr. O. Pecl… 7.00 h za účasti nejbližších příbuzných.

Urny nesmějí být přemístěny ani vydány."

Začátkem šedesátých let jsem sbíral materiály ke knize o atentátu na Reinharda Heydricha, v prvních vydáních vyšla pod názvem Nejen černé uniformy, od čtvrtého vydání jsem titul na radu zkušeného Františka Gela pozměnil na prostý Atentát na Reinharda Heydricha. Kompozice knihy měla poněkud zvláštní charakter: střídaly se monology přeživších účastníků a pamětníků… Šlo o to je objevit, nalézt. Druhá fáze: vyzpovídat. Třetí: napsat jejich monolog a dát jim ho schválit.

Složitými cestami jsem se dostal k Tereze Kasprové. Její manžel, československý důstojník, byl pro ilegální činnost v první fázi okupace popraven. Paní Tereza, ušlechtilá žena, se pak vydala jeho cestou: za heydrichiády ukrývala jednoho z parašutistů, npor. Adolfa Opálku. Zahynul 18. června 1942 v kryptě kostela v Resslově ulici, kam se uchýlilo sedm parašutistů majících podíl na atentátu. Opálka měl v okamžiku smrti na sobě ručně pletený svetr se zvláštním vzorem, který kdysi patřil Kasprovi; svetr vrátilo gestapo po Kasprově popravě jeho vdově a ta ho dala Opálkovi. Potom – když viděla v novinách fotografii mrtvého Opálky v manželově svetru – trnula hrůzou, uvědomí-li si někdo na gestapu, že tam onen svetr už jednou měli… Naštěstí nikoli, a tak se stalo, že paní Tereza přežila.

Sblížil jsem se s ní, sblížila se s ní i maminka, také vdova po popraveném důstojníkovi. Setkávaly se, vzpomínaly, hovořily. Tereza Kasprová se u nás občas objevila, popíjela se káva, mluvilo se o ledačems. Jednou i o tom, že se dobře znala s Miladou Horákovou.

– Vy, paní Terezo?

– A co je na tom divného? Poznaly jsme se v roce 1945 ve Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu,

Milada tam funkcionařila. I já pracovala v tomhle Svazu… Také v Radě žen jsme se potkávaly.

To odpoledne u nás se pak hovořilo o celém procesu, paní Tereza vzpomínala, že její dcerka a dcerka Milady jsou přibližně stejně staré… Jak se chystaly do tanečních, jak se těžko sháněly – bylo po válce a textil se prodával jen na šatenky – šaty, úsměvné historky měly však tragický podtext: na konci vyprávění čekala smrt.

Vzpomněl jsem si na svou dávnou historii s Fráňou Zemínovou.

Strach, ano, ten strašný strach…

Někdy přijde nápad jako blesk, přehluší všechno ostatní: Takže vy znáte, paní Terezo, dceru Milady Horákové?

– Jistě.

Váhal jsem, nevěděl, jak to povědět. Stane se občas, že druhý vytuší, co chcete vyslovit. Nějaké neznámé vlny předají vaši žádost, sdělení, poselství. V mém případě šlo o prosbu. Paní Tereza se pousmála a zeptala se:

– Vy byste s ní chtěl hovořit? Přikývl jsem.

– Pracuje jako zubní instrumentářka, maturitu jí sice dovolili udělat, ale na vysokou už nesměla. Zeptám se, jak má služby…

Za nějaký čas paní Tereza telefonovala a sdělila, na kdy vyjednala návštěvu. Měl jsem trému i radost. Koupil jsem kytici, v určený den jsem stál s Terezou Kasprovou u dveří, kde bydlela Jana Horáková. Hezká mladá žena, slovanský typ… První slova, první věty, trochu rozpačité, jak to už bývá. Pak plynul hovor, témata se střídala, chtěl jsem se zeptat na její maminku, vyptávat se… Vždycky v rozhodující chvíli jsem ztratil odvahu. Ani o své příhodě s Fráňou Zemínovou, o tom, že dodnes mám kdesi ukryté některé dopisy této poslankyně, kterými mě instruovala, co dělat, jsem se nezmínil. Janě bylo ve chvíli, kdy Státní bezpečnost zatkla její matku, necelých šestnáct let, narodila se koncem prosince roku 1933… Čas plynul, kávu jsme dávno dopili, díval jsem se do té příjemné tváře a nedokázal se na nic podstatného zeptat. Chtěl jsem přece položit tolik otázek, závažných i zcela prostých, chtěl jsem říci, že je třeba napsat knihu o morálním odkazu její matky. Že bych se o to chtěl pokusit… Že režim, v němž žijeme, není konečný. Ano, o tom jsme se všichni vzájemně ujišťovali, jenže – jak dlouho to ještě potrvá?

Za čas, v roce 1968, dostala Jana Horáková úřední povolení, že se může vystěhovat do USA za otcem, který emigroval v roce 1949.

Pražské jaro 1968 otevřelo dvířka naděje, třeba půjde zpracovat jak téma „Jan Masaryk“, tak i „Milada Horáková“… Zašel jsem na prokuraturu, za pamětníky. Vyhlíželo to nadějně, srdce zavaloval dobrý pocit. Národ se napřimoval.

Jedenadvacátý srpen 1968 zpřetrhal veškeré úmysly i snahy. Osvětlit monstrproces „s vedením záškodnického spiknutí proti republice“, v jehož čele stála JUDr. Milada Horáková, se stalo v normalizační době nebezpečnou chimérou. Archivy se uzavřely, ústa pamětníků oněměla. Dostal jsem se do slepé uličky, na generální prokuratuře všechno odsouvali do ztracena.

Znovu ta vtíravá a stále aktuální otázka: Na jak dlouho?

Život a smrt Milady Horákové, celý ten hrůzný, fantasmagorický proces, i tragický osud Fráni Zemínové nosil člověk v duši dál. Čas od času se téma samo připomnělo. Třeba maličkostí. Stačilo se posadit do studovny časopisů pražské Státní knihovny a tady listovat ve starých ročnících časopisů. Zničehonic objevíte na první straně Svobodného slova z 15. srpna 1947 její velkou fotografii. Mírně se usmívala, pod snímkem výrazný titulek: 55 let Fráni Zemínové. O něco níž báseň a vedle dlouhý sloupec, pokračující ještě na další stránce, věcně nazvaný Politické průkopnici dík. Autorka dr. Milada Horáková!

Ten úsměv jsem znal z doby, kdy jsem rozpačitě sedával u konferenčního stolku v jejím bytě, měla oči plné laskavosti a v nich starost o druhé… Text článku byl psán s úctou:

„Nebyla by úplná všechna slova uznání, všechna nejkrásnější přání, která proudí dnes poslankyni Fráně Zemínové, kdyby se nepřidala hrstička skromných květů, které s vděčností podává oslavenkyni naše ženské hnutí jako průkopnici a praktické uskutečňovatelce politických pozic žen… S několika vynikajícími ženskými pracovnicemi, v čele se ses. senátorkou Plamínkovou, bojuje v roce 1905 za volební právo žen. Od té doby plane pro politiku. Je vyloženě po-

litickým typem. A ještě dříve, než bylo podle práva dovoleno ženám být členkami politických stran, sestra Fráňa Zemínová pracuje ve straně národních socialistů ‚ilegálně'. Když pak Československá republika dává ženám občanskou rovnoprávnost, je povolána jako poslankyně do sboru nejvýznamnějšího, do revolučního Národního shromáždění. Téměř třicet let již poslancuje, mezi ženami je toho druhu jediná. Mezi muži má jen několik stejně dlouho pracujících kolegů. Je opravdu v našem státě ženou s největšími praktickými politickými zkušenostmi a s nejobsáhlejší politickou tradicí…"

V další části úvahy vzpomíná Horáková, jakou autoritu si získala Zemínová ve své straně; vzpomíná na její nevyčerpatelnou energii, na zápasy, které během své dlouhé politické cesty svedla o emancipaci:

„…Fráňa Zemínová představuje především bojovnici. Není lehké pro ženu s takovým jemným vláknem citu, jaké se skrývá v duši naší Fráni, ztvrdnout na bojovníka, který musí rány nejen přijímat, ale i dávat. Neobešlo se to ani tady bez osobních obětí. Ale přineslo to hodnoty."

Přestal jsem číst.

Zaujala mě věta o „jemném vláknu citu"; zaujalo mě, že právě to zdůrazňuje Horáková na Zemínové. Obě dávající veřejnému životu téměř vše, obě zalykající se společenskými povinnostmi a mnohdy urputnými zápasy, obě tak reálné a střízlivé, a náhle tři slova, která dosvědčují, jaké jsou ve skutečnosti jejich duše: neboť pisatelka – aby si uvědomila na druhé ženě „jemné vlákno citu" – musela být sama taková… Uplyne něco přes dva roky a stanou se vězeňkyněmi, uplynou necelé tři roky a jedna z nich bude popravena, druhá s trestem dvaceti let poslána do žaláře.

Režim nemiloval jemná vlákna citu.

Nečekaně jsem obdržel dvě zprávy: že v Třebechovicích pod Orebem vlastní jedna rodina akvarelový obrázek podepsaný Milada Horáková… Druhá zvěst byla šokující: na tamějším evangelickém hřbitůvku se nachází hrob rodiny Horákových; jako jedno z jmen je prý na kamenné desce vytesáno MILADA HORÁKOVÁ.

Do severovýchodních Čech, do Třebechovic pod Orebem, není tak daleko.

Někdy zasáhne i náhoda. Pan učitel Faltejsek (v dobách normalizace vyhozený z místa z politických důvodů jako tisíce jiných) je dlouholetým členem divadelního spolku ochotníků právě zde, v Třebechovicích pod Orebem. Ti mají vznešené jméno: Symposion, to je duchovní hostina, říkával kdysi jeden ze zakladatelů, místní kulturní pracovník MUDr. Simon. Platilo to v antice, platí to stále. Po jedné zkoušce, když se napětí uvolnilo a hovořilo páté přes deváté, prohlásil kdosi, že ta naše minulost je stejně zvláštní, vedle hrdinů podvodníci, vedle myslitelů lidé se zakrvácenýma rukama.

– Koho máte na mysli?

– Třeba Klementa Gottwalda…

Bylo to nečekané, všichni zmlkli, dívali se jeden po druhém, jako by hledali mezi sebou toho, kdo to sdělí na příslušných místech. Rázem zapomněli, že právě skončili divadelní zkoušku Symposionu, rázem nikdo nespěchal domů. Jak vypadá duchovní hostina? Mimovolně ztišili jaksi podvědomě hlasy. A padla otázka:

– Myslíš proces se Slánským, s jeho kamarádem?

– Už dřív si namočil prsty v krvi. Pamatujete na proces s generálem Píkou? Pověsili ho na Borech a byl nevinný, celou okupaci bojoval v zahraničí… A už před Píkou popravili dva mladé lidi, Choce a Šálka, že prý zastřelili majora Schramma, který se měl podílet na smrti Jana Masaryka. A pověšený byl i parašutista z druhé světové války, kpt. Nechanský, mimochodem Laušmanův zeť, a řada by mohla pokračovat. V roce 1950 došlo k procesu s dr. Miladou Horákovou a dalšími dvanácti lidmi, čtyři byli popraveni, mezi nimi i ona, kterou za války věznili Němci v koncentráku… To všechno Gottwald věděl, rozsudky schvaloval.

Do místnosti vniklo zvláštní, podivné ticho. Ti mladší vůbec netušili, o koho běží. Jméno Horáková nic neříkalo. Jak hluboká je paměť národa? Jak ovlivnitelná je paměť národa…

Nastala vzrušená diskuse, padaly otázky, a tu jedna z členek souboru, pěkná tmavovláska Alena Füzeková, se zničehonic ozvala:

– Já mám od Horákové doma obrázek, docela hezký. Je tam po straně dole podepsaná.

Teď byli překvapeni všichni, i ti starší.

– Obrázek? ptá se nevěřícně Faltejsek.

– Jo. Visí nám v chodbě.

– A co představuje?

– Nějaký mlýn. Takový roubený stavení; jestli chcete, doběhnu pro to.

Společný souhlas. Napětí se usadilo v místnosti, hovoří se šeptem. Za půl hodiny si akvarel prohlédli všichni. Velikost 37 cm krát 26 cm, autorský podpis verzálkami MILADA HORÁKOVÁ. I název je verzálkami: MLÝNEK U BĚLČE. Na obrázku je opravdu zachyceno jednoposchoďové stavení s verandou, kolem temně zelené stromy, vrata do dvora otevřená.

Zavládly rozpaky, počkejte, ozval se jakýsi hlas, já to vzkážu známému, co se o Horákovou zajímá.

Stalo se tedy, že jsem se vydal do Třebechovic.

Manželé Füzekovi jsou ochotní, vlídní; doma byla nejdříve jen mladá žena, víte, to přinesl manžel, za chvíli přijde z práce a všechno vám poví. Pak se objevil mezi dveřmi muž, je zedníkem.

– Co mám vykládat… Kdysi jsem opravoval tady ve městě jeden domek a na půdě jsem tam našel tenhle obrázek. Zaujal mě úzký černý rámeček. Starodávný. Ptám se majitelky domu, co by za něj chtěla, a ona ani nevěděla, jak se ocitl na její půdě. Povídá, vezměte si ten rámeček i s obrázkem, co bych s tím dělala.

Zadní strana zaskleného akvarelu je zažloutlá stářím, datum či nějaké jméno původního majitele nikde.

– Ta Běleč, co je to za vesnici?

Oba jsou v rozpacích. Jak taky odpovědět na podobnou otázku… Konečně muž nezávazně prohodí: – Taková obyčejná obec, jakých je tady plno.

Potom si paní vzpomene: – Žijí tam převážně evangelíci…

Díky, díky.

Na třebechovickém náměstí zvoním u všedního domu, na jehož zdi sděluje cedulka, že se tu nachází úřad Českobratrské církve evan-

gelické. Přichází otevřít mladší člověk, ano, je zdejším farářem a jmenuje se Alois Němec… Vlídně zve do jednoduše zařízené kanceláře. Vysvětluji, oč běží: kdybychom jeli do Bělče společně, bylo by snad všechno snadnější… Pokyvuje hlavou. Za půl hodiny sedíme v autě, směr Běleč.

Füzekovi měli pravdu: běžná vesnice, rozložená po obou stranách silnice, ta tvoří tepnu, náves, všechno dohromady. Uprostřed prostá dřevěná zvonička, která jediná ozvláštňuje celé to prostředí.

Vcházíme do venkovského domku, vrata vedou na prázdnou náves, za nimi opuštěný dvorek se zápražím, z něhož se vstupuje do síňky a pak dál do prostorné kuchyně. Žádné překvapení, nic výjimečného: běžný stůl, židle, kredenc, kamna, rádio, za oknem kytky. Jak je zvykem…

Miroslav Hrubý překvapeně pozoruje naše tváře, přítomnost faráře dělá však své, atmosféra je rázem dobrá, a muž tedy začne vyprávět:

– Já osobně jsem paní doktorku, co ji komunisti popravili, neznal. Můj táta byl ale dobrým známým doktora, tedy Bohuslava Horáka, manžela té paní… Horák působil v pražským rozhlase, vždycky v neděli kolem poledne jsme poslouchali jeho zemědělskou relaci, vystupoval v ní jako „strýc Brázda“ nebo tak nějak. Když tu jeho paní pověsili, řekl někde můj otec, že by se měl po převratě tady v Bělči postavit paní Horákové pěkný pomník… No, a to mu kladli za vinu. Dostal tři roky. Mě pak taky zavřeli a vyfasoval jsem patnáct let. Po vesnici jsme totiž psali vápnem nápisy Konec totalitě a tak podobně.

Jdeme dál. V jednom domku vzpomíná Antonie Veselá:

– Jak bych se nepamatovala na pana řídícího Horáka! Učil mě tři roky, pak se odstěhoval s rodinou do Malšovic, a to proto, že měl na Běleč strašně smutný vzpomínky. Opravdu… Zemřela mu tady dcerka, představte si, nějakých dvacet let a zemřela na tyfus. Potom jsme chodili za panem řídícím do Malšovic, byl to moc laskavý a hodný pán, jenže později se přestěhovali do Prahy, prý tam měl bratra…

Ta dceruška udělala maturitu a že půjde jako učitelka na Slovensko. Už měla knihy i šaty, všechno zapakovaný, a právě tehdy umřela, byli se koupat v nedalekým rybníku, ona tam asi chytila ten bacil

a v krátký době byla pryč. Hrozná tragédie… Syna měli inženýra, jmenoval se Bohuslav, dělal v rozhlase, ale sem do vesnice přicházel málokdy. To víte, jeho rodiče se odstěhovali a tady zůstal jen ten hrob jeho sestřičky… A tak šly roky. Před časem se tady objevila zničehonic dcera toho rozhlasovýho redaktora Bohuslava, jmenovala se Jana a ptala se, kdopak tak pěkně opatruje hrob její tetičky, jako tý učitelky.

– Paní doktorku Horákovou, tedy Miladu Horákovou jste neznala?

– Tu, co oběsili? Ne, nikdy… Jen jsem tady na hřbitově potkala před lety její dcerku, teď jsem vám to vyprávěla.

– Ano, ano… Takže pan řídící měl dvě děti a –

– Nezapomeňte napsat, že to byl moc dobrý člověk. Hodný… A evangelík.

– Dobře, evangelík. Měli syna Bohuslava, co byl zaměstnán v rozhlasu, a ten si vzal paní doktorku Miladu, kterou oběsili v roce 1950… Řídící měli ještě dcerušku-učitelku a ta právě to léto, když měla nastoupit někde na Slovensku, zemřela… Jak se jmenovala?

– To jsem vám neřekla? Přece Milada!

To člověka zaskočí… Čeká nejrůznější jména, Marie, Anna, Božena, jen tohle ne. Tak tedy „Milada-učitelka“ – a bratr téhle Milady, redaktor Bohuslav, si bere právničku Miladu, kterou komunistická mašinerie připraví v roce 1950 o život.

Pan farář říká nahlas. – Ten akvarel mohla tedy namalovat…

Pokračujeme. Hovoří Jaroslav Hušek, bydlištěm v Bělči, narozen 1915:

– Pan řídící byl skvělej člověk, takovej náš otec. Když někdo něco potřeboval, pomohl. Po smrti jediný dcerky se rodiče viděli v synovi, co jim zbyl; kdopak to kdy zažil, aby člověk z vesnice měl dva tituly, byl prý doktor a navíc ještě zemědělský inženýr. Takovej vyšší šaramantní člověk, podstatně starší než já, hrával ochotnický divadlo, zpíval kuplety, prostě veselý, společenský… Tady soused Holub je jeho rostenec, tak může říct, že se Sláva nikdy nestyděl, že je z vesnice. A právě tenhle Holub přišel za mnou takhle někdy koncem léta 1949, abych se zastavil ve tři na zdejším hřbitově, že tam bude Sláva Horák… Už zdálky jsem je viděl, stáli u hřbitovních vrat, pár

kamarádů z Bělče spolu se Slávou, a ten když mě zahlídl, povídá, támhle to je Hušek, že jo, a tak jsme se počastovali a on nám vykládá co a jak. Soused Holub se ho ptal, je naděje, že se toho komunistickýho neřádu zbavíme? A Sláva povídá, to není naděje, to je jistota… Já mám tady u hrobu schůzku se svou ženou, utíkám z Prahy, museli jsme se rozdělit, abysme je spletli. Chtějí nás zatknout.

– Dočkali jste se?

– Ani nápad. Hodiny ubíhaly, povídali jsme o všem možným a pořád jsme čekali a paní doktorka Milada vůbec nepřišla. Když se už smrákalo, říká Sláva, dýl už čekat nemůžu… Pamatuju, jak nám všem podal ruku a odcházel, šel jako k Třebechovicům. Musím být strašně opatrný, povídal ještě, a víc jsme ho neviděli.

Soused skončil, světnicí doznívá jeho hlas, odkudsi se vkrádá snad pochybnost. V pohledu faráře – ale i v mém – lze vytušit otázku: bylo to opravdu tak?

Hušek dodává: – Zkrátka se přišel rozloučit s hroby svých blízkých a pak utekl do ciziny.

Běleč je čistá vesnička, na vysokém kůlu zvoničky visí zvon, který za nic nemůže. Ani za to, že mlčel onoho úterního rána 27. června 1950. A pokud si lidé pustili ústa na špacír, dostali za to tři roky jako zdejší pan Hrubý.

Za humny uprostřed polí leží evangelický hřbitov. Jako boží dlaň, která vítá každého, kdo přichází v dobrém. Tam vzadu na pravé straně oznamuje nápis na prostém pomníku: Blahoslavení čistého srdce, neboť oni Boha viděti budou. Matouš 5,8.

A pak jména: Milada Horáková, učitelka, 1902–1921. Bohuslav Horák, řid. učitel, 1874–1949. Milada Horáková, roz. Rychetská, 1875–1965… Úplně dole Ing. Dr. Bohuslav Horák, 22. 11. 1899 až 13. 10. 1976, Washington…

Kde však odpočívá jeho manželka, popravená dr. Milada Horákova?

Ano, leží tu mladičká učitelka Milada. Ta asi s největší pravděpodobností byla také autorkou onoho obrázku. Kdyby jej vytvořila dr. Milada, musela by to učinit až po svatbě, za svobodna se jmenovala Králová – a především: musela by mít k těmto místům, k bělčickému mlýnu, nějaký vztah. Ale ten neměla, zdejší si nepamatují, že

by sem pravidelně jezdila. Není to ani časově příliš pravděpodobné, poznala přece mladého Slávu-Bohuslava, budoucího rozhlasového redaktora, až na studiích a to už tady staří Horákovi nebydleli. Vyhnal je odtud stesk, ztráta jediné dcery nepřebolela…

Akvarelový obrázek přesto – pro jistotu – putuje do Prahy. Když ho vidí paní Tůmová, sestra dr. Milady Horákové, udiveně prohlašuje: – Ne, sestra nemalovala, zato její muž ano, můj švagr… Jenže na akvarelu je podepsána Milada Horáková, to musela být sestra mého švagra… Měl výtvarné nadání, po roce 1945 Miládku – tedy mou sestru – nakreslil… Velmi si jí vážil.

Pejskarova kniha Poslední pocta, která vyšla v emigraci a která formou jakéhosi slovníku vzpomíná ty, kteří od roku 1948 uprchli z Československa před totalitním režimem, má v oddílu Sdělovací prostředky – rozhlasoví pracovníci heslo HORÁK BOHUSLAV MILAN. Uvádí se tady datum jeho narození (22. února 1899, Černilov, okres Hradec Králové) i smrti, to známe, je vyryto na pomníku hrobu v Bělči, kde je uložena jeho urna.

Píše se tu: „Ing. agr. Dr. tech. věd Bohuslav Horák byl manžel dr. Milady Horákové, popravené komunisty r. 1950. Otec Bohuslava Horáka byl řídícím učitelem. B. H. absolvoval střední hospodářskou školu v Chrudimi (1917), Vyšší reálku v Nymburce (1918), Vysokou školu zemědělského a lesního inženýrství, obor zemědělský, v Praze, kde roku 1923 dosáhl akademického titulu inženýr zemědělství. V roce 1935 získal na technice v Praze doktorát technických věd. Nejdříve působil jako odborný redaktor zemědělského oddělení Československého rozhlasu. Mezi zemědělci se stal oblíbený svým pořadem, ve kterém strejc Rákos rozmlouval se sousedem Brázdou. Dobrácký Rákos, jehož v rozhlase představoval dr. Horák, pochopil, že šířit vzdělání mezi prostými zemědělci nelze učenými, obyčejným lidem nesrozumitelnými traktáty a duchamornými statistikami, nýbrž je nutno s nimi mluvit jejich jazykem a jejich způsobem. Později se stal dr. Horák programovým ředitelem Radiojournalu. Nacistická okupace krutě zasáhla do jeho života: 2. srpna 1940 byl

v Horním Bradle u Nasavrk zatčen gestapem a odsouzen nacistickým lidovým soudem v Drážďanech pro pokus velezrady na pět let káznice. Nacisté jej postrkovali z jedné káznice do druhé. Prošel věznicemi na Pankráci, Terezínem, Golnowem, byl vězněn v Drážďanech, v Elbrachu a ve Straubingu, kde byl r. 1945 osvobozen americkou armádou… Po druhé světové válce, od roku 1945 do února 1948, pracoval na pražském ministerstvu informací. Když mu po únoru 1948 hrozilo zatčení, uprchl do západního Německa. Zpočátku žil v uprchlickém táboře Valka u Norimberka… Roku 1951 emigroval dr. Horák do Spojených států, kde žil a působil ve Washingtonu D.C. V Praze zůstala jejich jediná dcera Jana… Ve Washingtonu D.C. se dr. B. H. účastnil práce v krajanském a exilovém hnutí. Byl činný v Radě svobodného Československa, v Čs. národní radě americké a ve Společnosti pro vědy a umění. Psal články a úvahy do krajanského a exilového tisku."

Takový byl Bohuslav Horák…

Jaká byla Milada Horáková?

Listina má vlevo nahoře hlavičku „Krajské velitelství Státní bezpečnosti Praha", vpravo datum: „Dne 29. dubna 1950."

Uprostřed jediné slovo *Životopis*. Pod ním stručné „JUDr. Milada Horáková, narozená 25. 12. 1901 v Praze, bytem v Praze XVI., Zapova ulice č. 3."

Datum smrti zatím schází, i když k němu chybí necelých šedesát dní. Ale to ještě pisatelka neví, byla pouze vyzvána vyslýchajícím – podpis nečitelný, služební číslo 509 –, aby vlastnoručně napsala svůj životopis. A tak aniž by se příliš rozmýšlela, uvádí:

„Jsem dcerou obchodního zaměstnance bývalé tužkárny. Pocházím ze čtyř dětí. Obecnou školu jsem navštěvovala na Královských Vinohradech a rovněž tam jsem absolvovala celé gymnázium. Maturovala jsem v roce 1921. Poté jsem studovala práva na Karlově univerzitě a v roce 1926 jsem byla promována na doktora práv. Po ukončení studií jsem byla přijata jako konceptní čekatel k Magistrátu hlavního města Prahy, kde jsem působila až do roku 1939.

V roce 1929 jsem vstoupila do strany národně socialistické proto, že mi vyhovoval její národní a socialistický program. Další důvod byl ten, že v té straně bylo organizováno několik osobností, s nimiž jsem byla ve spolupráci, jako např. dr. Edvard Beneš, dr. Petr Zenkl, F. F. Plamínková a jiní. Ve straně jsem pracovala v právní komisi. Jiné funkce jsem neměla.

Dále jsem byla činná v Ženské národní radě jako jednatelka. Mimo to jsem byla v řadě jiných sociálních spolků, kde jsem zastávala různé funkce ve vedení. Mimo spolky sociální, právní a ženské jsem nebyla nikde činná.

V roce 1939 jsem byla propuštěna ze služeb magistrátu a pracovala jsem pouze v domácnosti až do 2. 8. 1940, kdy jsem byla zatčena gestapem…“

Stručné, jasné, přehledné. Bez škrtů.

Pravdivé.

Někdo řekne: až příliš stručné… A tak doplňme to, co v životopise určeném pro Státní bezpečnost nedlouho před zahájením procesu chybělo z toho či onoho důvodu.

Paní Věra Tůmová před časem zaznamenala: „Milada byla od mládí bojovný typ. Už ve čtrnácti musela projevit statečnost – našim zemřely dvě děti na infekci v jeden den a Milada jim tehdy moc pomáhala. Jak já ji poznala, byla veselá, příjemná, otevřená, byla starší o šestnáct let, ale já to nijak nevnímala. Maminka nám brzy zemřela a Milada se o mne starala. Asi tak jako já pak o její dceru Janu…“

V autorizovaném rozhovoru pro Mladý svět z roku 1990 V. Tůmová charakteristiku své sestry ještě zpřesňuje a dodává další podrobnosti; na dotaz redaktora („Toto sebevědomé chování a bojovné jednání z ní činilo nejen na poúnorové politické scéně silnou osobnost. Zřejmě byla takovou i v soukromí. Byly jste si v tom podobné?“) odpověděla:

„Sestra byla určitě daleko razantnější, cílevědomější a vzdělanější. Ale obě jsme byly spíše po otci. Ten byl daleko impulzivnější než maminka. Zúčastňoval se všech protirakouských bouří a Miladě o tom vyprávěl. Jako oktavánka pak také na žádné demonstraci nechyběla. Vystudovala gymnázium ve Slezské, z předešlé školy ji vyloučili právě

za účast na demonstracích… Nechci, aby se dnes z mé sestry dělala nějaká světice. Byla normální, zdravě myslící člověk. Někdy dovedla být velmi přísná. Její muž sám sebe dobrovolně postavil na druhou kolej, velmi si jí vážil. Je pochopitelné, že jsem s Miladou pokaždé a ve všem nemohla souhlasit, ale ona byla absolutně nesmlouvavá…“

Měla za vzor T. G. Masaryka, hlásila se k němu i ve své závěrečné řeči před soudním tribunálem. Ale k té chvíli je ještě daleko, zůstaňme nyní u jejího mládí.

Královi měli původně tři děti: Martu, Miladu a Jiřího; byl to milý trojlístek, na který však čekala tragédie. Nejstarší Marta i mladší bratr Jiří zemřeli na septickou spálu, tehdy to byla krutá nemoc, která si nevybírala a na kterou vlastně ani neexistovaly pořádné léky. Rodina se těžko vzpamatovávala z nečekané rány. Ale drželi všichni při sobě, starostlivý otec i dobrosrdečná maminka.

V roce 1960, deset let od popravy Milady Horákové, publikoval její manžel stať nazvanou prostě Milada. Charakterizoval v ní rodinné kořeny, vykreslil prostředí, z něhož Milada pocházela. Napsal:

„Původem byli z Posázaví. Otec Čeněk Král byl mlynářský syn, kterého, ač se dobře učil, z gymnázia dali vyučit obchodníkem; maminka pocházela ze staré kutnohorské měšťanské rodiny. Tvrdá učednická léta nepřipravila Čeňka Krále ani o kousek vrozeného vzletu. Miloval divadlo a zpěv, měl rád společnost, a hlavně vždycky se snažil samostatně myslet. Když se pak jako mladý muž vrátil z Dalmácie z vojny a spojil cestu svého života s usměvavou Annou Velíškovou, začal svou existenci budovat poněkud jinak než jeho vrstevníci. Byl vlastenec a tehdy na sklonku století se začínalo chápat, že český národ, takřka se topící v německém moři, se nemůže uhájit planým vlasteneckým horováním, nýbrž prací, cílevědomým tvořením vlastních hospodářských hodnot, hlavně budováním svého průmyslu. Nebylo proto náhodou, že Čeněk Král právě zde přiložil ruku k dílu, které pak svými schopnostmi, inteligencí a houževnatostí přivedl k rozkvětu. Byla to tužkárna, Národní podnik, stále sice ohrožovaná německým tužkařským kolosem Hardtmuth, přesto však prosperující a rostoucí.

Tatínek tedy pracoval a cestoval po světě a laskavá maminka se starala o spokojený domov. Na prázdniny se jezdilo k dědečkovi a babičce do hodkovského posázavského mlýna. Ti dva staří se tam dožili téměř devadesáti let a svou rázovitostí se zapsali nejen do srdce své vnučky, ale i širokého kruhu přátel a celého kraje. – Měli se všichni rádi."

Známe tedy podhoubí, v němž vyrůstala Milada. V rodině se jí stále říkalo „Miládka", i když dávno vyrostla z dětských let. Milovala Hodkov u Zbraslavic, těšívala se tam, měla tu sestřenice, především zde však stál pěkný dědečkův mlýn, plný tajemných zákoutí… Opodál záhadná vodní hladina, po níž mohla s děvčaty stejně tak pouštět věnečky, jako u ní čekat na vodníka. A kolem dokola sázavská příroda, co si přát víc…

Přála si. Chtěla studovat. Snad se v ní probudily otcovy geny rázného, energického člověka, který toužil výš, dál… Už to, že poznal cizinu, že se jí nezalekl, ale právě naopak, že ho vyburcovala k podnikatelské činnosti, v nelehké ekonomické soutěži s německým tužkařským průmyslem, svědčí o jeho rozhledu. O jeho činorodosti a vztahu k životu. Milada tyto vlastnosti zdědila. A dál rozvinula… Tatínek asi původně spíše spoléhal na Jiřího, byl to chlapec a chlapci se obvykle vydávají v otcových stopách. Ale souhlas ke studiu po určitém zaváhání v rodině Miládka nakonec dostala, musela ovšem složit přijímací zkoušku, a tady se vyskytl problém. Ne že by se jí bála, ne, tu udělá s klidem a jistotou, ale toho dne právě odjížděli do hodkovského mlýna na prázdniny a Miládka měla na starosti kanára. Takže se ke zkoušce vypravila chtěj nechtěj s klecí s živým kanárem; měla prý co dělat, aby pak stihla vlak…

Kouzlo vzpomínek.

Studovala výborně, po smrti obou sourozenců začátkem světové války se rodiče upnuli především k ní, stala se jejich nadějí... Potom se narodila Královým další dcera, Věra, byla mladší o šestnáct let než studentka Milada. Ta teď přečasto chodila pražským sadem Grébovkou, v jedné ruce knihu, druhou tlačila kočárek. Hltala beletrii a někdy se pustila i do odbornějších věcí, to pod vlivem svého strýce, vzdělaného a moudrého faráře v Suchdole u Kutné Hory, ten mladé dívce, toužící vědět a znát, radil a mnohdy ji intelektuálně vedl,

u něho se učila laskavosti a především zbožnosti. Ta jí později – v nacistickém i komunistickém kriminálu – pomáhala. Posilovala a dávala naději.

„To se už blížila šťastná doba tanečních hodin. Skromných tanečních. – Nebylo látek, ani slušné střevíčky se nedostaly, leč co to všechno bylo proti šestnácti dívčím letům. – Zůstal popsaný vějíř – najde-li se někdy – a několik lístků s verši.“ (B. Horák)

Blížily se nejen taneční, ale i konec války. Milada tím vším žila: demonstrace, cesty na Petřín k Máchově soše, jásot a nadšení 28. října 1918. Je šťastná, neboť na rozdíl od většiny kamarádek pojímala život šířeji, zajímala se o společenské události, snad opět působily otcovy geny… Po maturitě šlo o to, kudy a jak dál. Milada měla namířeno na medicínu, pan Král měl pravděpodobně pádné protiargumenty, neboť výsledek mluvil pro něho: Milada nešla na lékařskou fakultu, ale začala studovat práva… Byla jí osudná? Asi ne, její povaha by ji stejně přivedla – ať by dělala v životě cokoli – dříve či později k veřejné činnosti.

A tak poznává atmosféru Karlovy univerzity, přednášek, starodávné knihovny a její překrásné studovny, cítí se jako ryba ve vodě. Profesoři věhlasných jmen, skripta, zkoušky napětí i nervozita, život studentský, život veselý, bezstarostný.

Ta poslední dvě slova neplatila pro Miladu. Ne že by byla jen a jen vážná a studeně studijní typ, ne, uměla se lehounce a jasně zasmát, ale vždy jako by rozum v pravou chvíli zavelel – a dívka, která má vrozený smysl pro závažné životní otázky, se vrací ke knihám, vzpomíná na svého strýce faráře a jeho rady. Chce vědět víc, než je běžné, chce znát. Je vyrovnaná a cílevědomá. Sebevědomá a milá. „Nablízku vzniká nová literární revue, která získává její pozornost; je tu hudba, koncerty a zvláště nové české divadlo se svými výboji a úspěchy; jsou tu i vlastní herecké pokusy na ochotnické scéně, první veselé cesty za hranice, hlavně však hluboký zájem o hnutí, které později ve veřejné práci považuje za sobě nejbližší – hnutí ženské, chápané ovšem moudře a vskutku moderně, nikoliv jako vzpouru proti přirozenému poslání ženy, nýbrž jako úsilí o realizaci dosažitelné rovnoprávnosti s mužem,“ napsal Bohuslav Horák. Jen on mohl podat toto svědectví, jen on věděl, o jakou literární

revue šlo, o jaké ochotnické pokusy… Tehdy se poznali. Oba byli vysokoškoláci. Společně sedávali v Univerzitní knihovně, společně se toulali staroměstskými uličkami, počítali světla nad hlavami i hvězdy, ale ta dívčí s modrýma očima stále kladla otázky, stále se ptala a mladý muž se nestačil divit, na co na všechno ta jeho dívka nepřijde.

Snad to bylo v roce 1923 na Bílou sobotu, spíše v roce 1924. Počasí jako na jaře, chvílemi zamračeno, chvílemi mezi oblaky prokouklo slunce a to se lidé, stojící na schodišti u Rudolfina, na sebe pousmáli, jako by jim ty paprsky zvěstovaly něco dobrého. V československém parlamentě právě končilo slavnostní shromáždění Míru ČČK, což bez zkratek znamenalo Československého červeného kříže. Jako každoročně.

Přišla vláda, čelní představitelé kulturního i politického života, přišel také T. G. Masaryk. Přesně o dvanácté, v pravé poledne, se zastavil veškerý ruch, tramvaje, auta, lidé. Ti smekli klobouky a čepice – dvě minuty trvala v celém městě ona slavnostní chvíle, kdy se vzpomínalo padlých. Na schodech stála i Milada Králová, chtěla zblízka spatřit přísnou i vznešenou tvář prezidenta. A tak čekala a dočkala se: mírný úsměv mu hrál na rtech, zdravil přítomné, vedle senátorka Františka Plamínková, vzpřímená, impozantní; zakladatelka a první předsedkyně Ženské národní rady.

Trvalo to okamžik: přecházeli právě kolem té mladičké studentky Milady, když ta se prudce hnula a oslovila Plamínkovou. Bylo to nečekané, náhlé… Senátorka se zastavila, zkoumavě se zadívala do dívčiny tváře a naslouchala tomu hlasu. Byl mírný a přitom energický, byl laskavý a přitom rozhodný. Studentka se hlásila o práci v ženském hnutí. Chtěla by něco dělat, něčím přispět k tomu, aby se vytvořil lepší svět. Vaše práce je ušlechtilá, paní senátorko, a já vám toužím pomáhat, tak nějak zněla ta slova nad parlamentním schodištěm, a Plamínková přikyvuje, líbí se jí ta zapálená dívka, která ví, co chce. Proto jí říká, kdy se má za ní stavit, aby si o všem pohovořily.

V té chvíli se zrodil vztah, který se časem změní v nejkrásnější přátelství a spolupráci. Obě ho budou potřebovat, neboť přijdou věci těžké a zlé.

Učitelka a žákyně.

Žákyně, která půjde senátorce po boku a na niž se může spolehnout.

Učitelka, která potřebuje věrnou duši, s niž by se dělila o radost i starosti.

Tak je poznávali lidé na schůzích, při různých jednáních. I v cizině. Neboť Plamínková, když viděla Miladino naprosté zaujetí pro ženskou a sociální otázku, brala ji s sebou na své zahraniční cesty, kam bývala zvána jako představitelka československých žen. Horáková mezitím dokončila právnickou fakultu, víme z jejího životopisu, který musela napsat ve vězení před zahájením procesu, že na doktorku práv promovala v roce 1926. Ještě před tím však prošla těžkou zdravotní krizí: jako vysokoškolačka dostala v roce 1923 spálu, tu hroznou nemoc, na niž zemřeli kdysi dva její sourozenci… Přidaly se další obtíže, život visel na vlásku, rodiče byli zoufalí… Mládenec Bohuslav denně čekal pod nemocničním oknem Bulovky na zprávu o zdravotním stavu. Tehdy se ukázala její vitalita. Řekne-li se, že bojovala se smrtí, zdá se to nadnesené, patetické. Jenže ona opravdu bojovala. Se vší náruživostí, které byla schopna. Neuměla se vzdávat. Nechtěla se vzdávat… Tentokrát poprvé zvítězila nad smrtí.

Podruhé za okupace.

Potřetí? Nebude třetí vítězství… Ustaňme. Teď zatím opouští právnickou fakultu. Kytice a blahopřání, slečna JUDr. Milada Králová se jemně usmívá, inženýr zemědělství Bohumil Horák se tiše, když na chvíli osaměli, ptá: – Kdy to bude?

– Brzy. Už se těším…, řekne upřímně.

Svatba se opravdu konala záhy, mladé manželství je založeno a Horák daleko později napíše: „Brzy po svatbě, snad již 1. III. nebo 15. III. 1927, nastoupila Milada jako mladá právnička do služeb obce pražské, a to do Ústředního sociálního úřadu hl. m. Prahy, k němuž náležely právě dobudované moderní Masarykovy domy v Krči. Jejich tvůrce byl tehdejší předseda tohoto úřadu a později pražský primátor dr. Petr Zenkl. Jednou z nejbližších Miladiných spolupracovnic byla paní Růžena Pelantová, magistrální ředitelka, vdova po vynikajícím českém žurnalistovi Pelantovi…“

Čestná společnost, jak ukáže čas.

Kdepak by tenkrát Zenkla napadlo, že až jednou bude ve dne v noci střežen komunistickými bezpečnostními orgány, stane se právě Milada Horáková tou statečnou, která ho bude přesto navštěvovat, přinášet mu informace a u vchodu do domu hrdě odpovídat hlídajícímu estébákovi…

Tak tedy Zenkl a Pelantová.

Oba napsali vzpomínky, ocitujme z nich to podstatné. Takto viděl Petr Zenkl mladičkou Miladu Horákovou:

„Na jaře 1927 požádal jsem primátora města Prahy, aby nám přikázal do sociálního úřadu dobrou další právnickou sílu... Nato přišla právě službu nastoupivší mladá právnička, která jak svým vzhledem, tak chováním upoutala. Ptal jsem se jí, zda právě o tohle místo požádala, či zda jí bylo prostě přiděleno. Odpověděla, že si měla vybrat mezi oddělením finančním, hospodářským, stavebním a sociálním. Řekl jsem jí, že nám jde o to, aby pracovníci v sociální službě byli spokojeni, a k tomu že nutně potřebují své zvláštní vnitřní rozpoložení. V sociálním úřadu není vlastně nijakých úředních hodin, pracuje se od rána do noci. Není klidu ani po skončení práce, ježto skoro každý spis mluví o lidské bídě a utrpení a žádá nutně účast srdce toho, kdo jej projednává. Není tu ani žádných úlev, ale naopak neklid, rozčilování, naléhání atd. Není mimořádných odměn mimo jedinou: vědomí, že pomáháme bližním, zmírňujeme jejich utrpení, vracíme jim víru v lidskou společnost a sloužíme dobru druhých. To je naše odměna, uspokojení vlastního svědomí.

Ovšem plně oceniti nesmírnou hodnotu tohoto spokojeného svědomí může člověk až později, zejména v dobách těžkých a ovšem ve chvíli poslední.

‚K tomu vy jako začátečnice máte ještě příliš daleko. Přesto si to dobře rozmyslete, než se rozhodnete nastoupit v našem úřadě. Jde-li vám o pohodlnou, klidnou, slušně honorovanou službu, po jejichž hodinách budete mít klid pro sebe, nezůstávejte v sociálním úřadě a zvolte si jiný odbor a já požádám pana primátora, aby vás tam přidělili…‘“

Milada Horáková odmítla a – řečeno opět Zenklovými větami – „zůstala v sociálním úřadě, stala se členkou nerozborného teamu, který pracoval od rána do noci, dostihla druhých a vynikla nad

mnohé. Získala si všeobecnou důvěru a lásku a brzy imponovala svými vědomostmi a znalostmi. Uplatnila ve své práci své bohaté vědomosti a schopnosti duševní a především své dobré srdce."

Jestliže čteme tyto řádky s odstupem několika desítek let, zdají se nám pravděpodobně příliš knižní, člověk má obvykle při svém vzpomínání tendenci si určité postavy, jejich jednání i charaktery idealizovat, roky jako by obrousily hrany, ostny. Zenkl ani nebyl spisovatel, aby si uvědomil, že napsal neživý text. Avšak, a to je nejdůležitější, pokusil se věrně vystihnout onu chvíli, kdy v roce 1927 přijímal začínající právničku – a my, kteří se pokoušíme složit její charakter z jednotlivých mozaikových kamínků, víme, že tento obraz vzdor určité schematičnosti vyplývající z pisatelovy neobratnosti, je pravdivý.

Milada Horáková takovou opravdu byla, žila svou prací, žila pro ni. Byla v tom až neskutečná. Odmítala nabídky na jiné zaměstnání, odmítala odejít.

Spravedlnost, kterou hlásala na poli sociální péče, se mnohdy ultralevým demagogům nezdála, jednou se stalo, že dokonce komunistická funkcionářka Jabůrková se od nich po zasedání městské rady distancovala a přišla se Horákové omluvit. Chytla ji za ruce a pohnutě prohlásila: „Já dobře vím, jak je vám těžko. Já vím, že děláte všechno, co můžete, pro dobro lidí, a vím, jak poctivě to myslíte…, nesmíte dezertovat, ani kdyby vytrvat bylo sebetěžší…"

Na to nikdy Horáková nemyslela, nejen rozum, především srdce by jí to nedovolilo. Právě rovnováha rozumu a srdce tvořila to nejcennější, co určovalo její cestu. Byla jemná, citlivá, přitom reálná a střízlivá. Její spolupracovnice vzpomínaly, z jakou rychlostí si dokázala získat úctu starších kolegů i volených zástupců obyvatelstva v pražském magistrátě právě svými znalostmi v oboru. Využívala každé příležitosti, aby nabyla dalších a dalších vědomostí, někomu se mohla zdát její touha po vzdělání až nenormální. Čtyři roky po fakultě jede do Haagu – byla vybrána z mnoha uchazečů – na mezinárodní učiliště, kde svým intelektem vzbuzovala údiv. Vysoký úředník československého ministerstva zahraničních věcí, dr. Arnošt Heidrich, s jehož postavou se v našem vyprávění ještě setkáme, později uvedl:

„Bylo to v létě 1931, když jsem spolu s dr. Krčmářem zastupoval Československo při posudkovém řízení stálého Dvora mezinárodní spravedlnosti ve věci celní unie německo-rakouské. Před zahájením řízení vykonali jsme zdvořilostní návštěvu u předsedy Dvoru. Když po krátké výměně formalit jsme přešli na neúřední témata, řekl nám předseda Dvoru, že na debatních schůzkách posluchačů mezinárodního učiliště v Haagu měl příležitost poznat vynikající československou právničku dr. Miladu Horákovou. Upozornila na sebe, podle slov předsedy Dvoru, nejen důkladnou znalostí mezinárodněprávních a politických problémů, nýbrž pozoruhodnou bystrostí v postřehu a úsudku, jakož i velkou pohotovostí v argumentaci. Věděli jsme, že na těchto letních kursech přednášejí přední kapacity mezinárodního práva z různých zemí a že z jednotlivých států jsou na ně jako posluchači vysíláni vždy dva až tři z nejlepších graduantů právnických věd. Dovedli jsme si tedy představit, jaká to asi byla soutěž, v níž dr. Horáková tak vynikla. Náš tehdejší vyslanec v Haagu nám doplnil poznámky předsedy Mezinárodního dvora sdělením, že několikatýdenní působení dr. Horákové na mezinárodním učilišti bylo jedním z největších přínosů k pověsti Československa v holandských učených kruzích."

Tehdy jí bylo 30 let.

Chtěla hodně dokázat, být užitečná… Postupně si uvědomovala nutnost specializace. Měla dvě velké zájmové oblasti: mezinárodní právní otázky a sociální problémy moderní ženy.

Rozhodovalo srdce, rozhodoval rozum.

Sama pro sebe si umínila, že se bude obírat problémem „světového řešení péče o dítě a matku".

Přednáší, jezdí po boku senátorky Plamínkové na mezinárodní kongresy, kde obě ženy zastupují Ženskou národní radu, nezanedbává ani práci na magistrátě. Chce mít co nejširší rozhled, láká ji svět, chce vědět, jak tam všude řeší určité sociální problémy. Každé prázdninové cesty s manželem využívá ke svému poučení, postupně poznává Jugoslávii, Německo, Rakousko, Francii a Itálii. Poznává další

země, poslední její cesta před válkou – tím ovšem předbíháme časový sled – mířila do Anglie, kde v roce 1938 informuje britskou společnost o situaci u nás…

Studuje Masarykovy spisy; je jí vzorem, ideálem politika i filozofa. Sám prezident se záhy dozví od dcery Alice o Miladě Horákové a vysloví přání poznat tuhle nevšední mladou ženu. Dík Alici dojde k setkání, Horáková přichází rozechvělá, to se jí snad nikdy nestává. Masaryk ji pozorně sleduje, klade otázky, ptá se na úkoly Ženské národní rady, posléze se zajímá o život mládeže, o její problémy. Večeří svou bílou kávu s rohlíkem, Milada už našla zase jistotu a se zápalem líčí starému pánovi, co je třeba všechno udělat… Prezidentu se temperament mladé právničky líbí, pokyvuje hlavou, tož, tož, při loučení jí dává větvičku rozkvetlé azalky.

Horáková, která se málokdy nechává unést jen citem, tentokrát nezvládla srdce: je pohnuta, a tak se stalo, že v rozčilení zapomíná snítku azalky na Masarykově stole. Nepřestalo ji to nikdy mrzet, třebaže po jeho smrti – když se Alice náhodou dozvěděla o příhodě s azalkou – dostává od ní kytičku polního kvítí z Lán…

Všechna ta setkání ji vnitřně obohacovala. Petr Zenkl mohl být zcela spokojen: ne proto, že přesčasy jsou u Milady Horákové běžné, dobře ví, že to není podstatné. Ale poněvadž umí rozpoznat lidi, uvědomuje si čím dál víc, že do jeho oddělení přišla osobnost. Vážnost nelze nadekretovat, dá se pouze získat. Horáková má v sobě vnitřní sílu, kterou to dokáže. Nejdříve tady na magistrátu, pak v Ženské národní radě… Jestliže jí byl svěřen odbor péče o mládež v hlavním městě, jestliže přitom svým věkem patřila k těm nejmladším, cosi to naznačuje. Její nejbližší spolupracovnice na radnici Růžena Pelantová ji viděla takto:

„Její osobní zjev a chování přispívaly k její všeobecné oblibě. Vždy bývala jednoduše, ale vkusně a pečlivě ustrojena, s vlídným úsměvem na tváři; s klidem a soustředěnou pozorností vyslechla každého, ať to byl někdo z jejích nadřízených, nebo podřízených, spolupracovník z jiného úřadu, nebo strana, která si přišla projednat své osobní záležitosti. Její přesné otázky směřovaly vždy k jádru věci a její odpovědi byly naprosto logické, uvažující všechny okolnosti a tak jasně formulovány, že nikoho nenechaly v pochybnostech

o jejím názoru. Naprostá objektivnost k projednávané otázce byla jí samozřejmou. Osobní nebo stranické zájmy nikdy neřídily její návrhy, její rozhodnutí a její jednání. Snad by se někdy byla touto svou předností zdála až chladně právnickou, ale výraz její tváře ji usvědčoval z vnitřní vřelosti a její oči o hloubce citu, s jakou o věci přemýšlela a jak se ji snažila řešit…“

Ano, přesné otázky směřující k jádru věci. Jasné formulace. Logické odpovědi – vzpomeňme, jak ji hodnotili v Holandsku…

A ještě jednu věc Pelantová připomněla:

„Všechnu veřejnou práci konala bez jediného nároku na odměnu a obětovala jí všechen svůj čas. Po patnáct let, co jsme při práci seděly vedle sebe, nevěděla, co je to teplý oběd; svůj skromný koflík kávy vypila při vyřizování agendy. Málo bylo i večerů, kdy měla čas na normální jídlo, a ještě méně těch, kdy po večeři mohla zůstat doma se svou rodinou…“

Padlo slovo „rodina“, je třeba se tedy na okamžik zastavit u důležitého roku 1933; tehdy pocítila velkou bolest, tehdy pocítila velkou radost.

Ta bolest přišla dřív, zemřela maminka. Dobrá, usměvavá, ušlechtilá duše, která celý život stála věrně a oddaně po otcově boku v dobách těžkých, válečných, kdy pochovala dvě své děti. Maminka, to je synonymum pro laskavý domov. Horáková má tedy o úkol víc: vytvořit pro svého otce i pro dospívající sestru nový domov; bude ho potřebovat také děťátko, které se jí toho roku – 28. prosince – narodí: Jana.

Milada Horáková je na vrcholu štěstí. Kolik básní, kolik veršů bylo už napsáno o mateřství…

Je pro každou ženu požehnáním i nelehkým úkolem. Spojit úsměv, náležející jen Janě, s úkoly v zaměstnání, s funkcí v Ženské národní radě. Být dobrou maminkou, starostlivou manželkou, perfektní jednatelkou v ŽNR.

– Dokáži to…

Opět oživnou Havlíčkovy sady kočárkem, tenkrát vozila sestřičku a četla a četla, romány, poezii, teď je ve sporťáku Janička a v Miladině ruce opět kniha, tentokrát plná paragrafů, odborných úvah, a čtoucí žena se co chvíli zastavuje a dělá si poznámky.

Pelantová poznamenala: „Mnoho a mnoho večerů věnovala vzdělávací činnosti, přednáškám všeho druhu pro nejrůznější organizace. Nevím, že by kdy žádost o přednášku odmítla, a nikdy nevystoupila nepřipravena. Nestačilo však, že si ji napsala. Měla ji promyšlenou, systematicky a logicky sestavenou ve své hlavě tak, že se mohla bez jediné písemné poznámky postavit před své publikum a svým řečnickým uměním, věcným obsahem námětu, vřelostí přednesu i svým osobním kouzlem uchvátila posluchačstvo. Vždy uměla přizpůsobit svůj projev speciálním zájmům posluchačů, ať již to byla skupina kritických právníků, sociálních odborníků, či prostých účastníků schůze."

Nepožadovala zvláštní práva pro ženy, zvláštní výhody, chtěla jen uznání občanské rovnoprávnosti v praxi. Stala se nepostradatelnou oporou Františky Plamínkové. Spolu se zamýšlely nad návrhy zákonů, které se týkaly ženské práce, rodinného života či školství. Miladin manžel spravedlivě připomíná, že od chvíle, kdy Plamínková poznala před parlamentem studentku Královou, stala se její mateřskou přítelkyní: „… ve věci rovnoprávnosti žen šly obě po celý další život stejnou cestou. Soudím jen, že vztah Miladin k ženskému hnutí byl modernější a více respektoval přirozené poslání ženy v lidské společnosti. V témže smyslu se ostatně vyvíjela i Plamínková, která našla v Miladě oddanou a věrnou spolupracovnici. Plamínková byla politicky velmi vyhraněná nekompromisní osobnost. Byl bych rád, aby nebylo zapomenuto, že Plamínková, jediná z českých politiků, poslala Hitlerovi po obsazení Sudet ostrý osobní protest. Nebylo jí to odpuštěno. V době heydrichiády byla zatčena a dne 27. června 1942 zastřelena při hromadných popravách v Kobylisích. Přesně na den byla o osm let později v Praze popravena i Milada Horáková. Mnoho schůzek ŽNR se konalo v jejím bytě (Plamínkové – pozn. M. I.) na Staroměstském náměstí a ovšem i v Radě žen na Václavském náměstí a některé i u nás. Existuje hezká fotografie z léta roku 1934 ze zahrady jednoho domku v Řevnicích, kde jsme tehdy trávili léto. Na snímku je Plamínková a Milada, držící na ruce svou malou, tehdy ještě ne jednoroční dcerku…"

Tolik osobní svědectví. Důležité, i když v jednom možná nepřesné: v datu popravy Plamínkové; někdy se uvádí 28. června... Ale to není

podstatné, tím se nemění symbolika, že obě dvě tak úzce spolupracující a bojující o tvář moderní ženy byly brutálně popraveny jedna nacistickým řádem, druhá komunistickým.

Práce Milady Horákové v Ženské národní radě, to je velká a slavná kapitola jejího života.

Jestliže ústava z roku 1920 uznala zrovnoprávnění žen, šlo nyní o její praktické splnění: aby ženy mohly být zaměstnány i v těch oborech, které zatím byly vyhrazeny pouze mužům. Zakořeněný odpor proti zaměstnávání vdaných žen trval dál, mnozí neradi viděli i to, že se ženy prodírají do popředí také ve společenském životě. Tvořily se nové zákony republiky – ať už z politické, sociální či hospodářské sféry – a tady všude Ženská národní rada hájila práva žen. Každý zákon musí vyjadřovat to, co stanovila ústava, tedy rovnoprávné postavení. Žena má stejná práva na dovolenou jako muž. Měla by platit zásada „stejný plat za stejnou práci"… Při Ženské národní radě byl zřízen odbor Žena v zákonech a veřejných řádech a pochopitelně ho vedla právě Horáková. Zatímco generace Františky Plamínkové prosadila právo žen na vzdělání, nastupující generace v čele s Horákovou prosazovala právo žen uplatňovat se ve všech oborech zaměstnání podle schopností. To ovšem bylo novum, které mnohým pěnilo krev – a ŽNR měla co dělat, aby veřejnost pochopila, že nejde o feminizaci za každou cenu, ale že rozhodující musí být vždy a všude jen a jedině kvalifikace.

Také další odbor ŽNR, jemuž stála v čele Milada Horáková – odbor pojišťovací – sehrával důležitou úlohu. Vždyť vznikal nový pojišťovací systém nemocenské a penzijní ochrany zaměstnanců – a znovu se muselo utvrzovat vědomí, že zaměstnaná žena má stejná práva jako muž. Když později běželo o novelizaci penzijního a sociálního pojištění, opět právnička Horáková vypracovávala ty nejdůležitější opravné návrhy.

Šíře jejího pracovního zaujetí byla obdivuhodná: kolik jen užitečné i mravenčí práce vykonala jako předsedkyně dalšího odboru ŽNR, nazvaného Matka a dítě. Znovu se ocitla na poli, které ji přita-

hovalo, kde cítila, že je mnoho nespravedlnosti a nedořešených problémů. Jako matka věděla, jak důležitá a nenahraditelná je mateřská péče, a tak se s horlivostí jí vlastní pustila do boje za práva neprovdaných matek, nemanželských dětí, za zákonné nároky na alimenty pro děti i pro rozvedené a rozloučené manželky. Opakovalo se to co v předchozích dvou odborech: Horáková vypracovává návrhy a doplňky k občanskému zákoníku. Když se v roce 1935 projednávala v parlamentě jeho novelizace, je to Milada Horáková, která zformulovala důvodovou zprávu, podávanou Ženskou národní radou. Zpracovala zásady zákona upravujícího státní příslušnost vdaných žen, nezapomněla ani na pozměňovací návrhy k alimentačnímu zákonu. A každý svůj návrh dovedla obhájit a vysvětlit: Jestliže mladá republika po roce 1918 spěchala při tvorbě nových zákonů, takže do nich převzala některé rakouské křivdy či přežitky, je nutno se k nim vrátit a dát jim novou, demokratickou tvář.

Jako předsedkyně Výboru pro volební právo žen při ŽNR působila ve všech delegacích ŽNR, které vyjednávaly s vedením jednotlivých politických stran, aby se ve volbách jak v roce 1929, tak roku 1935 dostal na jejich kandidátky větší počet žen, ať už běželo o kandidátky do poslanecké sněmovny, do senátu, zemských a okresních zastupitelstev, či do sborů obecní samosprávy.

Neumdlévala, jezdila po schůzích, které pořádala Ženská národní rada, psala články, horlila za to, aby se ženy víc zúčastňovaly veřejného života. Na jedno takové shromáždění po letech vzpomínala poslankyně Jaromíra Bátková-Žáčková:

„Také náš odbor ŽNR v Brně a Zemská organizace pokrokových žen moravských sváděly těžký zápas, aby nedošlo ke křivdám na ženách, které by odporovaly zákonům, a na veřejnou schůzi jsme si pozvaly dr. Horákovou. Vzpomínám, jak stála klidná, vzpřímená na řečnickém pódiu ve velkém sále Zemského domu v Brně a jasně, logickými závěry dokazovala, že není možno porušovat zákony budované na principech demokracie, které ženě zaručují všechna lidská práva, tedy také právo na práci. Heslo T. G. Masaryka, že ‚není otázka ženská, je jen otázka lidská', uplatňovala Milada Horáková všude… Vychovávala ženy k touze po sebevzdělání, k sebevědomí, k samostatnosti, k občanské vyspělosti, solidaritě a působila k tomu,

aby byly při politických stranách, odborových organizacích tvořeny odbory žen… Organizační schopnosti dr. M. Horákové dokazuje nejlépe seznam 78 ženských organizací, odborů a výborů, které byly sdruženy v Ženské národní radě a které tvořily základnu pro její velkou morální sílu a politickou váhu."

Uznejme, že řídit jako ústřední jednatelka ŽNR sedmdesát osm nejrůznějších složek, koordinovat jejich práci a úsilí, to není maličkost.

Neidealizujeme, pouze konstatujeme.

O dvanáct let později čeká Horáková ve vězení na popravu. Uvažuje o svém životě. Tři dny před smrtí píše dopis s oslovením „Moji milovaní", kde přísně a nesmlouvavě bilancuje:

„Jen jedno mne opravdu trápí. To, že jsem já dávala málo. I když jsem chtěla raději rozdávat než přijímat, nesplnila jsem toto své předsevzetí. Drobila jsem se mezi mnohé a mnohé a na Vás, moji nejmilejší, zbývalo často jen to, že jsem k Vám přišla položit unavenou hlavu, vypnout přepjaté nervy, povolit si a nabrat sil i dechu. Dávat, dávat jsem už někdy neměla co. A Vy všichni jste tak trpělivě sloužili svou péčí, láskou a často, přečasto shovívavostí. Kdyby se mohl člověk vracet zpět do minulosti, toto bych chtěla napravit… Prosím Vás, pro všechno krásné, co bylo mezi námi: odpusťte. Stalo se to tak nějak proti všemu očekávání. Tolik jsem si přála už Vám nikdy neublížit, když jsem psala podobný list o svém odsouzení v drážďanském vězení uprostřed nacistického šílenství. Tolik jsem slibovala tomu trsu lučních zvonečků na lipském vězeňském dvoře, který tam zůstal uprostřed rozvalin po bombardování, že už nikdy nebudu dávat před Vámi ničemu na světě přednost. A přece to zas dopadlo jinak. ‚Jsou určité pudy v člověku, které nestačí překonávat, vždy zas a zas vyplavou nad hlavami povahy jako míč nad vodu.' To jsem také nedávno četla. A já měla takové nepřekonatelné volání v sobě. Vždycky něco řeklo ‚To musíš', a já pak jsem tomu dávala nejen celou sebe, ale brala jsem i Vám. S takovou samozřejmostí jsem od Vás vyžadovala, abyste respektovali mé cíle. Snad proto,

že jsem byla o nich vždy přesvědčena, že jsou neosobní, vyšší a posvátnější…“

Vraťme se do doby, kdy jí bylo 37 let. Doba ji elektrizovala, prožívala všechny události vypjatě, nervně. Přítelkyně Pelantová vzpomíná, „jak v září 1938, když jsme zděšeně naslouchaly Hitlerově řeči, viděla již před sebou problém pomoci uprchlíkům ze Sudet. Řekla tehdy: ‚Do jara máme Hitlera na Hradě. Vidím, jak jeho SS mašírují ulicemi. Dojde k válce. Musíme připravit evakuaci žen a dětí…‘ – Vidím překvapené obličeje úředníků (na magistrátě) a u hlavního štábu, když jsme ho několik dní nato navštívily, abychom se dověděly, kde jsou letecky bezpečná místa a kde by byly pro evakuované ubytovací možnosti. Její hluboká citovost jako vždy se projevila i zde nikoli bolestným naříkáním, ale aktivní činností.“

Pak došlo k mnichovskému diktátu, Československo bylo oloupeno o pohraničí, odkud se valily do vnitrozemí desetitisíce vyděšených rodin, okradených o majetek – co znamenaly ty dva tři kufry či kára s naloženými peřinami? – okradených o víru v sílu demokracie. Ponížený a deprimovaný český národ, jemuž velmoci v zájmu zachování míru krátkozrace zakázaly se bránit, hledal sílu v kořenech svého bytí.

Tehdy se ustavil Výbor pro pomoc uprchlíkům. Náčelnice ČOS Marie Provazníková za Sokol, Horáková za ŽNR. Hned na první schůzi Provazníková s úžasem zjišťuje, že ta mladá žena si počíná nesmírně zkušeně a jistě; vyslovíme-li slovo „rutinně“, může to vyvolat nedobré představy, avšak přesně vystihuje počínání Horákové. Později Provazníková vzpomínala:

„Jasný pohled na problém, získaný pečlivým a podrobným studiem, přesný plán řešení včetně návrhu osob, které měly být pověřeny provedením, klidný a přesvědčivý přednes, vlídný a snášenlivý způsob debaty, to všechno působilo, že se v nesnadných situacích stávala Milada organizačním středem a její hlas byl slyšen nejpozorněji ze všech. Nad těmi vzácnými vlastnostmi pak stál její lidský pohled a lidský vztah k problémům…“

Zatímco mnohé z ostatních zachvacovala panika, že nezvládnou situaci, zatímco jejich hlasy zněly nezastřenou nervozitou, proboha, co si s těmi všemi uprchlíky počneme, denně jich přibývají další a další nekonečné zástupy, kam s nimi, Horáková jako by čněla nad vším tím vzruchem a neklidem. Měla zvláštní dar zvládnout situace, uklidnit chaos, dát řád a smysl lidskému počínání. Ať chtěla, či ne, stávala se vůdčím typem, kolem něhož se sdružují ti ostatní. Někteří bezděky, intuitivně. Jiní vědomě, neboť věděli, že zosobňuje pořádek a dává každé věci určitý nezanedbatelný smysl. A tak se stávala středem, aniž by si to přála, aniž by o to žádala.

„Výbor pro pomoc uprchlíkům měl obrovský úkol, na první pohled nezvládnutelný. Statisíce rodin v chaotickém útěku se zmítaly mezi pohraničím a Prahou, bez prostředků, bez cíle. Úřady, nepřipravené a rozvrácené změnou hranic a rozbitím správních celků, nemohly samy zastavit zmatek, musely nastoupit dobrovolné organizace sociální péče, vedené společným výborem delegátů. Československá obec sokolská, kterou jsem ve výboru zastupovala, byla pověřena organizací sbírek věcných darů v ‚Babiččiných komorách', nápadu to dr. Alice Masarykové, inspirovaném komůrkou babičky Boženy Němcové.

Co tu bylo úkolů, nad nimiž nám laikům srdce klesala. Tu se projevil Miladin organizační talent a pohotovost, opřená o suverénní znalost prostředků a cest. Klidná a rozvážná přicházela do schůzí s hotovými plány pro každou situaci, vytvořenou často před několika hodinami. Bylo třeba usměrňovat proudy běženců do středisek mimo Prahu rázem přelidněnou; zřizovat nouzové ubytování v kasárnách a v sokolovnách; zařizovat v nich kuchyně a zásobovat je potravinami, bylo třeba umísťovat zvláštní případy v ústavech. Ještě nebyly opatřeny ani případy největší nouze a již se Milada starala o hygienická a společenská zlepšení, v první řadě pro rodiny s dětmi. A sotva byli všichni jakžtakž ubytováni, byla tu s plánem rehabilitačních půjček, které měly umožnit obchodníkům a řemeslníkům návrat k jejich povolání… Milada byla mozkem té obrovské práce."

To je svědectví Marie Provazníkové, další mozaikový kamínek. Ve chvílích rozkolísané společenské atmosféry je Horáková uklidňu-

jícím prvkem – poznáme to i později, za jejího válečného pobytu v Terezíně, kde funguje obdobně. I konečně v době po únoru 48. Kdy ji to však stojí hlavu – a všechny zásluhy předešlých let se najednou stávají přitěžujícím závažím.

Slovo zásluha nebude tím správným termínem, namítla by sama Horáková. Vždyť jsem dělala pouze to, k čemu mě vedlo svědomí.

Proč je někdo lhostejný k bídě světa a jiný s tou bídou bojuje na život a na smrt? Ať ho to stojí cokoli?

„A proto Milada, jejíž srdce je stejně laskavé jako statečné," – vzpomíná Bohuslav Horák – „se roku 1939 vzdává svého lidského štěstí a jde do boje za svobodu a pravdu. Toho studeného rána patnáctého března, když jí ještě za tmy Růžena Pelantová telefonovala, že Němci překročili hranice a za několik hodin budou v Praze, se Milada rozplakala. Tak zřídkakdy se vzdala svým citům, avšak tentokrát se jim neubránila. Zbavena místa v sociálním úřadě, izolována od jakékoliv veřejné činnosti prožívá katastrofu, která za mlčení celého národa jako by navždy uzavírala historii národa. Není prostě možno, aby člověk tak činorodý, vlastenecký, s takovým smyslem pro právo a spravedlnost složil ruce v klín…"

Ten pláč byl chvilkový, když srdce nabylo převahy. Plakat a současně zápasit, to nelze.

– Vím, vím, řekla manželovi a usmála se skrz slzy. Měli pěkné manželství, rozuměli si.

2 ILEGALITA

Sbor Českobratrské církve evangelické v Praze-Smíchově, respektive tamější farář Jaroslav Voříšek, podal tuto informaci:

„V knize přístupů II/6b je pod poř. č. 111, 112, 113 zapsáno JUDr. Milada Horáková, rozená Králová, narozená dne 25. 12. 1901 na Královských Vinohradech.

Ing. Dr. Bohuslav Horák, narozený dne 22. 2. 1899 v Černilově, redaktor zemědělského rozhlasu.

Jana Horáková, dcera, narozená dne 28. 12. 1933 v Praze-Podolí.

Přistěhovali se na Smíchov z Vinohrad a přihlásili 22. 10. 1935. Adresa: Dělnická 1813.

Pozn.: v roce 1947 bydleli na adrese: Zapova 3, Praha-Smíchov…

Kromě toho je v naší sborové kronice uvedeno v seznamu členů sboru, kteří byli vězněni nacisty, jméno obou manželů Horákových."

Víme tedy, kdy se přistěhovali z Vinohrad do smíchovského bytu v Dělnické ulici. Tady prožívali smutné září 1937, kdy zemřel TGM (hodiny stáli manželé v nekonečné řadě, která se vinula pražským Hradem, aby se poklonili mrtvému státníku…). V Dělnické ulici prožívali i jarní mobilizaci roku 1938. I slavný sokolský slet toho léta. I tragické mnichovské dny.

Odtud spěchávala Milada na zasedání Výboru pro pomoc uprchlíkům, sem telefonovala zrána patnáctého března 1939 přítelkyně Pelantová, že dochází k okupaci. Že německá vojska se valí do Čech a za pár hodin budou v Praze… Tady v Dělnické ulici Horákovi žili až – do kdy vlastně? Ve zprávě faráře Voříška se hovoří o tom, že oba manželé jsou uvedeni v seznamu vězněných nacisty… Takže

z tohoto domu je vyvádělo gestapo, u chodníku stálo černé auto a nastartovalo směr Pečkárna?

Stop.

Třeba to bylo všechno jinak.

Třeba se ta chvíle uskutečnila jinde. Ale dřív, než k tomu došlo, událo se mnoho věcí…

Nacismus není nic abstraktního, jeho filozofie je v přímém protikladu k masarykovským humanitním názorům na svět, na kulturu, na stát, na demokracii. Jinými slovy: ten, kdo za první republiky byl – zjednodušeně řečeno – na pozicích Hradu, musel se nyní dostat – ať už svým svědomím, či činy – do nesmiřitelného konfliktu s přicházejícím Zlem. Horáková věděla, že nemůže stát u plotny a čekat, až svět zkrotí Zlo. Její povaha k tomu nemohla přikývnout. A tak vzápětí po 15. březnu začíná zkoumat situaci, hledá kontakty na podobně odbojné duše. Jistě existují a ona může využít všech odboček Ženské národní rady, ano, teď je příležitost ukázat, že i ženy mají statečné srdce.

Ten, který jí stál nejblíže, manžel Bohuslav, o tom poznamenal:

„Miladina přímá povaha vedla k tomu, že se co nejdříve hleděla dostat do styku s odbojovým hnutím. Odbojových skupin vznikalo tehdy, po obsazení Čech a Moravy, veliké množství a bylo obtížné se v nich orientovat. Vedoucí místo mělo ovšem Politické ústředí (PÚ), které bylo organizováno na strukturálních základech První československé republiky (Drtina, Rašín, Krajina, Pešl, Drábek, Feierabend, Němec, Laušman a jiní). Milada navázala styk hlavně s Pešlem a mimo to i s prof. Zdeňkem Peškou, který v Politickém ústředí pracoval na nové ústavě příští svobodné Republiky československé. Styk s Pešlem byl stálý, styk s Peškou se omezoval na právnickou spolupráci. V té době byl dr. Zenkl již v Buchenwaldu a senátorka Plamínková, s níž měla Milada styk nejužší, musela pro svoji předchozí protinacistickou činnost postupovat velmi opatrně. Byla to proto především Milada jako osoba ještě nepolitická, která jako jednatelka Národní rady žen (Horák měl na mysli Ženskou národní radu – pozn. M. I.) se pokoušela i ve sféře ženského hnutí o jakousi základnu, jejíž odbojový charakter se však měl projevit hlavně později, při prvních zásobovacích obtížích, s nimiž, jak vývoj ukazoval, dalo se

brzy počítat. Snažila se založit na venkově, především v okresních městech, odbočky ŽNR a uvedla jich také řadu v život. Kde všude vznikaly, již nevím, zůstala mi v paměti jen odbočka ŽNR v Mladé Boleslavi. Hlavní Miladin zájem zůstával však i v té době obrácen k Politickému ústředí…“

Bohumil Horák pak vzpomíná, jak se Milada prostřednictvím Pešla a Pešky dostala do kruhů odbojové skupiny Petiční výbor Věrni zůstaneme, zkratka PVVZ, a charakterizuje toto sdružení. Vzniklo po smrti T. G. Masaryka a vzalo si za úkol „podporovat politiku prezidenta dr. Beneše. Po vzniku protektorátu mělo však již docela charakter ilegální skupiny a myslím také, že by se v těch časech hranice mezi PÚ a PVVZ byla již těžko hledala. Trvání PÚ bylo celkem krátké. I oba jeho členové, s nimiž Milada byla ve styku, byli zatčeni, prof. Peška v bytě Klecandově, kdy byl v jeho aktovce nalezen i koncept zmíněné ústavy. Z pracovníků PÚ zůstal na svobodě Krajina, celkem nedotčena i skupina PVVZ…“

Poznamenejme, že univ. prof. Zdeněk Peška se setkal s Miladou Horákovou ještě jednou: před soudním tribunálem komunistického režimu v roce 1950, kdy oba byli začleněni do jedné protistátní skupiny; zatímco ona dostala provaz, on pětadvacet let žaláře.

Tak tedy PVVZ…

Pravdu má B. Horák, říká-li, že PVVZ existoval už koncem první republiky. Základ mu dala Dělnická akademie, jakási osvětová, ideová instituce hlásící se ve třicátých letech k sociální demokracii; vůdčí osobností se stal doc. dr. Josef Fischer, bratr známého překladatele a básníka Otokara Fischera. Sám se přikláněl k etickému socialismu, chtěl ho nějakým způsobem spojit s masarykovským humanismem. On, pak národohospodář prof. Volfgang Jankovec, národní socialista Josef Pešek, starosta Zemského ústředí Svazu učitelských jednot, kritik Václav Běhounek, starosta Dělnické akademie prof. Václav Patzak – ti všichni a někteří další tvořili jádro. Tito levicoví intelektuálové se podílejí inspirativně na květnovém spisovatelském manifestu Věrni zůstaneme, vzniká i petiční akce za republiku a to vše má za cíl

zmobilizovat českou společnost… Petiční výbor Věrni zůstaneme věří Hradu, a tedy dr. Benešovi, nesouhlasí s Mnichovem, doufá, že je to pouze dočasné řešení evropských problémů. Publicisticky vystupuje proti kapitulaci a po 15. březnu 1939, ač na něj nebyl připraven, chápe, že se musí „něco udělat“: původní PVVZ se během prvního pololetí roku 1939 mění tedy v ilegální, v němž se spojuje několik skupin. Například odbojáři kolem prof. Vojtěcha Čížka, bývalého národního socialisty a významného činitele Ústředního spolku československých profesorů. Svou úlohu sehrává i skupina tzv. odborářů (především František Andršt) a další… Čížkův organizační talent přivádí k PVVZ prostřednictvím spisovatele K. J. Beneše také důležitou zednářskou lóži Pravda vítězí. Tady je zkontaktován JUDr. Karel Bondy, jehož předek jako vážený pražský rabín první kázal v synagoze česky. Bondy za svých studentských let stál v čele Etického hnutí Čs. studentstva, majícího socialistický nádech. Po válce spisovatel K. J. Beneš, také vězněný pro svou práci v Petičním výboru Věrni zůstaneme, o Bondym prohlásil, že byl jakýmsi nezvoleným, ale všemi uznávaným „generálním tajemníkem“ PVVZ.

Ta zkratka působila tajemně, gestapo ji během války nikdy nedokázalo dešifrovat…

Mezi skupiny, které se včlenily do PVVZ, patřila i Ženská národní rada. Její ústřední jednatelka Milada Horáková (spolu s dalšími členkami vedení, především Annou Pollertovou) měla přehled o jednotlivých odbočkách ŽNR v okresech a místech, a mohla proto zapojit tamější funkcionářky do ilegální sítě. Politický profil organizace charakterizoval Bohuslav Horák takto:

„PVVZ měl za úkol vypracovat program příští svobodné Československé republiky, jenž byl také postoupen později londýnské vládě jako podkladový materiál pro její činnost. V PVVZ byli většinou sociální demokraté, ale mimo to zde pracovali i bývalí příslušníci jiných stran včetně agrárníků a lidovců. Stranická příslušnost tu nehrála roli. Běželo o cíle, jež byly všem demokratickým politickým stranám společné… Ústředí tvořilo asi 40–45 osob, z nichž jen asi jedenáct válku přežilo a vrátilo se domů. Já zde pracoval se dvěma přáteli (Kafka a Kostiuk) na zemědělské části zmíněného programu. Miladiným úkolem bylo vypracovat kapitolu o příští sociální péči…“

V něčem má Horák pravdu, v něčem možno polemizovat. Neodvážili bychom se říci, že v PVVZ měli většinu sociální demokraté; původní jádro z Dělnické akademie se k této straně hlásilo, pravda, pak se však členstvo rozrostlo – někdo odhaduje na 3000 lidí –, a těžko tedy zjišťovat politickou příslušnost. Nehledě na to, že v té době to bylo – kromě komunistického odboje, který si zakládal na své stranické čistotě a pokládal válku Francie a Anglie proti Německu za imperialistickou – nepodstatné. V PVVZ se všeobecně věřilo, že konec války, to bude „revoluce, nikoliv restituce". Odmítaly se „staré koaliční soustavy", poněvadž ty v mnichovské krizi i později zklamaly, proto se hovořilo „o vyřazení všech dřívějších vůdců s určitými výjimkami, které nesmějí porušit zásadu". Onou výjimkou byl dr. Beneš, za nímž PVVZ jednoznačně stál. Pod pojmem „revoluce" však PVVZ nikdy nemyslel to co komunistický odboj, tedy základní změnu společenského řádu, v tom spočívalo podstatné dělítko. Vyjadřoval to ostatně i program PVVZ, na němž pracovala také Horáková. Kromě toho „obstarávala byty pro lidi žijící v ilegalitě," vzpomíná B. Horák, „získávala informace pro Krajinovu (zpravodajskou) službu a zařizovala mnoho jiných věcí, jichž obtížnost vyžadovala mnoho důmyslu a odvahy. Patřila k nejlépe informovaným členům vedení. Schůzky se konaly na nejrůznějších místech Prahy, přirozeně též u nás, a ochranná či obranná práce spotřebovávala vždy mnoho času. Přes všechnu opatrnost bylo gestapo stále blíže našemu centru…"

Nepíšeme historii PVVZ, proto jen stručně: od konce října 1939 se gestapu opravdu podařilo zasáhnout ilegální síť, nejdříve tiskovin (časopisu V boj), pak vojenské organizace Obrana národa (ON). Od časopisu se dostalo i k osobám z PVVZ, byl zatčen profesor Čížek; doc. Fischer se rozhoduje pro život v ilegalitě. V zimě 1940 zatýká gestapo další vedoucí činitele, ano, síť se skutečně stahovala. Vzdor tomu došlo v prvních měsících roku 1940 k vytvoření Ústředního vedení odboje domácího – známá a proslulá zkratka ÚVOD –, a to tak, že z každé centrální ilegální organizace v té době existující byli do ÚVOD vysláni zástupci; ti se časem měnili podle toho, jak docházelo k zatýkání. Poněvadž jak ON, tak PÚ měly zásahem gestapa (anebo odjezdem do ciziny dr. P. Drtiny) ve svých řadách největší mezery, rostl časem v ÚVOD vliv PVVZ.